

Universiteit
Leiden
The Netherlands

**Verandering van geloofsvoorstelling : analyse van legitimaties door
Antony Flew, Cees Dekker en Raymond Bradley**
Pronk, Michiel

Citation

Pronk, M. (2016, March 30). *Verandering van geloofsvoorstelling : analyse van legitimaties door Antony Flew, Cees Dekker en Raymond Bradley*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/38646>

Version: Corrected Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/38646>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/38646> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Pronk, Michiel

Title: Verandering van geloofsvoorstelling : analyse van legitimaties door Antony Flew, Cees Dekker en Raymond Bradley

Issue Date: 2016-03-30

Hoofdstuk 3. Van 'intelligent design' naar theïstische evolutie

Het komt niet vaak voor dat een discussie over een geloofsvoorstelling de landelijke politiek haalt; in het geval van het debat over 'intelligent design' was dat wel het geval. De toenmalige minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen Maria van der Hoeven moest zich in 2005 verantwoorden voor haar uitlatingen over 'intelligent design'. Het is niet dit gegeven waar het mij om gaat, maar om een van de hoofdrolspelers in deze discussie, Cees Dekker (1959). Dekker is universiteitshoogleraar aan de Technische Universiteit Delft. Hij was sinds het eerste uur een voorman van de discussie over 'intelligent design', toen deze discussie prominent in het nieuws kwam. Het bijzondere is dat Dekker in dit proces van positie veranderde: uiteindelijk distantieerde hij zich van 'intelligent design' om het idee van theïstische evolutie te omarmen. Hieronder verstaan wij: in de wereld zijn geen bewijzen voor Gods scheppingswerk te vinden, maar God was wel betrokken bij het ontstaan en de ontwikkeling van de wereld. Deze verandering is voor mijn onderzoek interessant, ook omdat de context anders is dan bij Antony Flew. Het is een discussie die verder reikt dan de academische setting; bij Dekker speelt de geloofsgemeenschap wel een rol.

Om deze verandering te reconstrueren en beoordelen heb ik de volgende methode gekozen. Eerst zal ik mijn keuze voor deze casus verduidelijken. Daarna geef ik in het kort een overzicht van de discussie over 'intelligent design' in Nederland aan de hand van jaartallen en belangrijke gebeurtenissen. Ik geef daarbij een interpretatie vanuit sociologisch oogpunt aan de hand van de volgende vragen: Waarom gaat deze discussie in Nederland spelen? Welke belangen stonden er op het spel? Vervolgens richt ik mij op de analyse van Dekkers verandering. Deze analyse verschilt qua aanpak van die van Flew. Flew was heel expliciet over zijn intellectuele rechtvaardiging in zijn boek *There is a God*. Die helderheid is er minder bij Dekker: de rechtvaardiging is er veel meer 'tussen de regels door'. Dat die intellectuele rechtvaardiging bij Dekker minder is uitgewerkt, zal ook te maken met het verschil in professie: een filosoof leeft van intellectuele reflectie en een fysicus minder. Ik kies ervoor om een reconstructie te maken van Dekkers veranderingsproces aan de hand van zijn publicaties. Eerst behandel ik het verhaal over de verandering zoals Dekker dat geeft in een autobiografisch artikel; daarin klinkt enige reflectie op het veranderingsproces door. Daarna ga ik verder in op publicaties uit die periode. Tijdens de reconstructie zal ik het analysemodel gebruiken.

Na deze reconstructie zal ik stapsgewijs de eerste drie vragen behandelen zoals ik die geformuleerd heb in de inleiding. Delen van antwoorden op die vragen

zullen al tijdens de reconstructie aan bod komen, maar voor de helderheid behandel ik ze ook nog apart.

3.1 'Intelligent design' als een geloofsvoorstelling

Met de keuze om het debat over 'intelligent design' zoals dit zich in Nederland tussen 2000 en 2010 afspeelde, op te vatten als een verandering van geloofsvoorstelling raak ik aan een belangrijk uitgangspunt van 'intelligent design': voor de aanhangers van het idee van 'intelligent design' is het geen geloofsvoorstelling, maar een wetenschappelijke theorie.¹ Is er dan wel een basis om in dezen over een verandering van geloofsvoorstelling te spreken?

Een geloofsvoorstelling had ik gekarakteriseerd als een bewering door een participant in een taalspel, waarbij die persoon aanspraak doet op waarheid. Deze waarheidsaanspraak veronderstelt een werkelijkheid. De bewering slaat op voorstellingen die te maken hebben met het doel van het leven, een voorstelling van God, enz. De plausibiliteit van de voorstelling kan ondersteund worden door rituelen, ervaringen en het deel uitmaken van een gemeenschap.

Zonder mij direct in de discussie betreffende 'intelligent design' te begeven, durf ik het aan om het 'intelligent design' in dit geval te karakteriseren als een verandering van geloofsvoorstelling. Het fundament voor de gedachte dat de discussie over 'intelligent design' een discussie over geloofsvoorstellingen is, ligt in de verandering van denken bij Cees Dekker. Dekker schreef:

Mijn eigen visie was inmiddels te karakteriseren als die van een theïstisch evolutionist: God is schepper en Zijn scheppingswerk heeft Hij voltrokken door middel van evolutionaire processen.²

Dat Dekker hier over geloofsvoorstellingen hanteert, staat buiten twijfel. Hieruit kun je de gevolgtrekking doen dat zijn oude visie ook betrekking had op geloofsvoorstellingen. Door de gelijkstelling qua niveau tussen het idee van design en theïstische evolutie kun je concluderen dat beide voor hem *functioneren als een geloofsvoorstelling*. Dat functioneren is voor mij voldoende om in dit geval van een geloofsvoorstelling te spreken.

¹ Zie bijvoorbeeld Van den Brink 'Is 'intelligent design' wetenschappelijk gezien oneigenlijk?' in *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp*, Dekker, Meester en Van Woudenberg (red.), (Kampen, 2005) 309-326.

² Zie Dekker, 'Uit wie ik ben en was' in *Geleerd en Gelovig*, Dekker (red.), (Kampen, 2009) 330.

Daarbij hoort wel een precisering: geloofsvoorstellingen maken altijd deel uit van een complex, zoals ook bleek in het vorige hoofdstuk. Het 'intelligent design' idee staat in deze discussie niet op zichzelf, maar is gekoppeld aan andere voorstellingen, zoals de eerdergenoemde dat God de wereld heeft geschapen.

Als wij de definitie van de geloofsvoorstelling betrekking laten hebben op het denken van Cees Dekker, zie je ook andere trekken terugkeren: in zijn autobiografische verhaal³ is er een duidelijke koppeling met religieuze participatie. Dekker noemt de kerk waarin hij participeert en de aard van zijn geloof. Dit vormt een aanvullend argument om hier te spreken van een geloofsvoorstelling.

De vraag is echter niet alleen of het hier om een geloofsvoorstelling gaat, maar ook of de verandering van Dekker voldoet aan de 'eisen' die ik voor dit onderzoek heb geformuleerd. Als criteria heb ik genoemd: (1) het gaat mij om een verandering van geloofsvoorstelling. Dit kan een onderdeel zijn van een bekering of een stadium in het ontwikkelingspsychologisch proces, maar mijn focus is zeer beperkt: de geloofsvoorstelling; (2) het is een verandering waarvan een rechtvaardiging is gegeven; (3) daarbij geldt de praktische voorwaarde dat de verandering geboekstaafd is: hij is inzichtelijk voor een ander. Bij Dekker is er sprake van een verandering van geloofsvoorstelling. Daarnaast is de verandering ruim geboekstaafd: in verschillende artikelen maakt hij kenbaar welke positie hij huldigt en hij geeft ook inzicht in het veranderingsproces. Heel het proces duurde enkele jaren.

3.2 Het 'intelligent design'debat in Nederland

Om vat te krijgen op de verandering van geloofsvoorstelling zoals die plaatsvindt bij Cees Dekker in het 'intelligent design'debat, is het goed om de context te weten van dit debat in Nederland. Die heeft invloed op het veranderingsproces.

Het ontstaan van het idee van een intelligent ontwerp wordt door sommigen getraceerd tot in de Oudheid, want ook bij Plato kwam een dergelijk idee voor.⁴ Dat het idee oud is, betekent niet dat de huidige discussie een lange geschiedenis heeft. Het begin hiervan dateert pas van midden jaren tachtig van de twintigste eeuw waarbij terug wordt gegrepen op de natuurlijke theologie van de

³ Zie het hierboven genoemde artikel 'Uit wie ik ben en was'.

⁴ Zie bijvoorbeeld Kees de Pater, 'Koude en warme rillingen: het ontwerpargument sinds Plato', in *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp?*, Dekker, Meester, Van Woudenberg (red.), (Kampen, 2005) 20.

18de en 19de eeuw.⁵ Van oorsprong was het een beweging die vooral in de Engelstalige wereld speelde en als epicentrum de Verenigde Staten had. In 1984 verscheen het boek *The Mystery of Life's Origin*, geschreven door Charles B. Thaxton, Walter L. Bradley en Roger I. Olsen. Een belangrijke conclusie van dit boek was dat in de biologie de huidige, evolutionaire verklaringsmodellen te kort schieten om de complexiteit van de verschillende levensvormen te verklaren. Een jaar later kwam Michael Denton met het boek *Evolution: A Theory in Crisis* waarin hetzelfde geluid te horen was. Beide boeken trokken weinig aandacht, maar kunnen wel aangemerkt worden als de fundamenteën van de huidige 'intelligent designbeweging'.⁶ De doorbraak van deze beweging kwam in 1996 met de publicatie van Michael J. Behe, *Darwin's Black Box*. Dit boek werd wel opgepikt door de media; het hierin geïntroduceerde begrip 'onherleidbaar complex' bereikte een groter publiek.⁷ Een evolutionaire verklaring ziet complexiteit als uitkomst van een proces waarin iedere tussenstap zelf ook functioneel goed is aangepast aan de omgeving. Onherleidbaar complex, volgens Behe, zijn die vormen van complexiteit die niet begrepen kunnen worden als uitkomst van zo'n stapsgewijze serie aanpassingen.

Wat was het doel van de 'intelligent designbeweging' zoals die zich ontwikkelde in de Verenigde Staten? Was het een puur academische discussie over het ontstaan van het leven? Volgens Taede Smedes kun je dat niet zo stellen. Hij merkte op dat in het werk van William Dembski, een voorman van 'intelligent design', veelvuldig kritiek weerklonk op het 'naturalisme'; dit naturalisme is volgens Dembski de scheiding van God en de wereld, het leidde in zijn ogen onvermijdelijk tot idolatrie en is de essentie van de zondeval.⁸ Je ziet Dembski ten strijde trekken tegen een bepaald wereldbeeld dat volgens hem tekortschoot. Voor Dembski was het zo dat het naturalistische wereldbeeld overheersend was geworden en ook zijn invloed liet gelden in domeinen buiten de natuurwetenschap. 'Intelligent design' was voor hem drie dingen:

Een wetenschappelijk onderzoeksprogramma dat de effecten van intelligente oorzaken onderzoekt; een intellectuele beweging die darwinisme en haar naturalistische erfenis uitdaagt, en een wijze om Gods handelen te begrijpen.⁹

⁵ Numbers, *The Creationists: From Scientific Creationism to 'intelligent design'*, (Cambridge (Mass.), 2006) 373.

⁶ Ibidem, 374.

⁷ Ibidem, 383.

⁸ Smedes, 'De ideologie onder de Amerikaanse ID-beweging' in *Tijdschrift voor Theologie* (2009-2) 175.

⁹ Dembski, geciteerd in Smedes Op. Cit. 183.

Uit de voorafgaande definitie blijkt er meer op het spel te staan dan alleen een discussie over het ontstaan van het leven. Het was een beweging die breder was en ook naar maatschappelijke invloed zocht. Daarbij speelden ook Amerikaanse rechterlijke uitspraken die te maken hadden met de scheiding van kerk en staat: het was van belang om als ‘wetenschappelijk’ te boek te staan om acceptabel te zijn in het openbaar onderwijs. Volgens Smedes werd ‘intelligent design’ gebruikt als ‘een quasiwetenschappelijke notie, die als strategie moet dienen om de Amerikaanse samenleving te vernieuwen en te hervormen naar een evangelicaal-christelijk morele visie’.¹⁰

Dit was in vogelvlucht de opkomst van de ‘intelligent design’beweging in de VS, hoe zit het in Nederland? In de jaren negentig verschenen enkele boeken op het gebied van geloof en evolutie, maar een uitgesproken stem wat het ontwerpidee betreft, ontbrak. De Delftse hoogleraar Arie van den Beukel, protestants christen, kwam met een tweetal boeken: *De dingen hebben hun geheim* (1990)¹¹ en *Met andere ogen* (1994). Het eerste stelde het idee van boedelscheiding tussen geloof en wetenschap voor; de nadruk lag daarbij op natuurkunde. In het tweede genoemde boek kijkt hij terug op dat eerste boek:

In een vorig boekje heb ik betoogd dat de zogenaamde conflicten tussen geloof en wetenschap mij niet verontrusten omdat zij gewoonlijk ontstaan doordat van beide kanten de grenzen van de bevoegdheid overschreden worden. Als de honden teruggejaagd worden in hun hok blijft er van de conflicten niet veel over.¹²

In *Met andere ogen* ging Van den Beukel in op het neodarwinisme en gebruikte daarbij argumenten van Michael Denton, maar het idee van ‘intelligent design’ werd niet in die termen besproken. Het invloedrijke boek *Darwin’s Black Box* van Michael J. Behe is pas enkele jaren later, in 1996, verschenen.¹³

Echt duidelijk over ‘intelligent design’ werd er pas gesproken door wat later de voormannen van de ‘intelligent design’beweging zouden worden. Cees Dekker, hoogleraar nanotechnologie aan de TU Delft, noemde ‘intelligent design’ in zijn inaugurele rede in 2000, en ook Ronald Meester, hoogleraar statistiek aan de

¹⁰ Ibidem, 188.

¹¹ Van den Beukel, *De dingen hebben hun geheim*, (Baarn, 1990).

¹² Van den Beukel, *Met andere ogen*, (Baarn, 1994) 87.

¹³ Zie voor een overzicht over ‘intelligent design’ en creationisme in Nederland Blancke, ‘Creationism in the Netherlands’ in *Zygon: Journal of Religion and Science* 45 (2010) p. 791–816.

Vrije Universiteit te Amsterdam, wijdde er in datzelfde jaar een passage aan, eveneens in zijn inaugurele rede. Tussen deze twee publicaties en het vervolg zat ongeveer anderhalf jaar. In maart 2002 verscheen er een artikel van de hand van Marcel Hulspas 'Twee geloven op een kussen: De schepping als intelligent ontwerp' in het blad *Skepter*, een tijdschrift over pseudowetenschap.¹⁴ Hierbij werden de redes van Dekker en Meester in een kader naast de tekst genoemd; zij maakten geen deel uit van de hoofdtekst. In december 2002 reageerden Dekker en Meester op dit stuk met het artikel 'Pleidooi voor een open houding ten aanzien van de historische oorsprong van het leven'.¹⁵ Dit leverde stof voor een discussie in het blad *Skepter*. Dit dispuut was echter slechts zichtbaar in kleine kring; het is niet de verklaring voor de wijze waarop dit debat zich in de publieke sfeer ging afspelen.

Cees Dekker won in 2003 de Spinozaprijs, een prestigieuze onderscheiding voor wetenschappers, ook wel de Nederlandse Nobelprijs genoemd. De prijs werd aan hem uitgereikt door de toenmalige minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen Maria van der Hoeven. Bij die gelegenheid sprak Dekker met Van der Hoeven. In een email in december 2004 werd hij door Van der Hoeven uitgenodigd voor een gesprek over de relatie geloof en wetenschap. Deze ontmoeting beschreef Van der Hoeven in haar weblog op 2 maart 2005:

Woensdag had ik een interessant gesprek met Cees Dekker, nanotechnoloog in Delft en winnaar van de Spinoza-prijs. Hij is aanhanger van de "intelligent design"-gedachte. Die komt er op neer komt dat er een 'designer', een schepper ten grondslag ligt aan alle bestaan hier op aarde. Ik vond het een boeiend gesprek. Tegenover mij zat iemand die wetenschap en persoonlijk geloof heel goed wist te combineren. Ikzelf geloof evenmin in 'toeval'. . [...] Ik zie mogelijkheden om hiermee verbindingen te scheppen. Die zouden vooral in het academisch debat gelegd kunnen worden. Als we erin slagen om wetenschappers van verschillende geloofsrichtingen met elkaar te verbinden, kan het uiteindelijk misschien zelfs wel worden toegepast op scholen en in lessen. Er zal door een paar van mijn ambtenaren nog met Dekker worden doorgepraat over hoe we dit debat vorm kunnen gaan geven.¹⁶

Dit stuk in het weblog van de minister werd niet opgemerkt, totdat de bioloog Ronald Plasterk er een gesproken column aan wijdde, op 8 mei 2005 in het tv-

¹⁴ *Skepter* 15 (2002-1) p. 8-12.

¹⁵ *Skepter* 15 (2002-4) p. 42-45.

¹⁶ <http://www.kennislink.nl/publicaties/minister-ontvangt-boek-over-id>, geraadpleegd op 25 juni 2013.

programma *Buitenhof*. Daarin haalde hij het geciteerde stuk van Van der Hoeven aan en maakte daarbij de volgende opmerking.

Ik ken Cees Dekker goed, en respecteer hem zeer. Hij is fysicus, gespecialiseerd in het zichtbaar maken van grote moleculen. Van biologie weet hij net zoveel als ik van natuurkunde. Zijn geloof zegt hem dat God de mens geschapen heeft, en dat veroorzaakt zijn problemen met de evolutietheorie, die hij volgens mij niet echt doorgrondt, want evolutie is niet alleen toeval. Ik discussieer graag met Cees. Maar, ik vind eerlijk gezegd het feit dat onze minister 'niet gelooft in toeval' niet relevant voor het regeringsbeleid. We kunnen daar niet precies genoeg in zijn. Ik denk dat die ambtenaren eigenlijk iets opgedragen hebben gekregen dat niet in de haak is.¹⁷

Voor Plasterk was de kwestie niet zozeer de opvatting van Dekker dat hij in 'intelligent design' geloofde, maar dat de minister voorstelde om dit te laten bespreken op middelbare scholen. In Amerika speelde rond die tijd een rechtszaak die bekend is geworden als de 'Dover trial'. De uitspraak in deze zaak was in december 2005. Het ging om een rechtszaak tegen het bestuur van een school in Dover, Pennsylvania, dat een disclaimer voorin het leerboek had laten opnemen, die stelde dat evolutie 'een theorie' is en dat er ook andere theorieën zijn. Voor de leerlingen die dat wilden, had de school boeken beschikbaar over een andere visie, namelijk 'intelligent design'. De school zag zich genooddaakt zich te richten op het examenprogramma en dus evolutie te onderwijzen.¹⁸ De angst was dat de Amerikaanse confrontaties in het biologieonderwijs ook over zouden slaan naar Nederland. Naar aanleiding van de column van Plasterk werden er Kamervragen gesteld aan minister Van der Hoeven.

Later in datzelfde jaar, 2005, verscheen het boek *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp*, onder redactie van Cees Dekker, Ronald Meester en René van Woudenberg. Dit boek werd aangeboden aan Maria van der Hoeven. Van dit boek verschenen in korte tijd verschillende drukken, hoewel het in de pers niet enthousiast werd ontvangen. *Trouw*-recensent Martin van der Laan opende zijn stuk met:

¹⁷ <http://www.vpro.nl/programma/geluk/afleveringen/22038179/items/22323895/>, geraadpleegd 25 juni 2013.

¹⁸ Drees, *Religion and Science in Context: A Guide to the Debates*, (Abingdon, 2010) 49v.

Er zit een beetje een zucht achter dit stuk. Enige kwaadheid ook, vanwege de pretenties die er spreken uit het boek 'Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp?' En wie is niet moe van de tamelijk onverkwikkelijke confrontatie tussen evolutiebiologen en aanhangers van de gedachte dat de wonderlijk diverse en ingenieuze natuur iets verradt van een ontwerp of subtiel verborgen plan?¹⁹

Ook de recensie in *de Volkskrant* was niet positief. Grotendeels is dit te wijten aan het gegeven dat de journalist aan een tegenstander van 'intelligent design' de aanspraken voorlegt die in het boek worden gemaakt. Deze tegenstander, Richard Fortey, hoogleraar in Oxford, weersprak deze claims. Het artikel wordt afgesloten met de opmerking:

'ID'ers nemen iets wat we nog niet geheel kunnen verklaren, en zeggen dan: dit is zo complex, dit moet wel ontworpen zijn. Dat is pseudowetenschap, en zelfgenoegzaam bovendien. De taak van de wetenschap is juist om zulke problemen op te lossen.' In die zin vindt Fortey de opmars van verontrustend: 'Geloof en wetenschap kunnen naast elkaar bestaan. Maar als je ze gaat vermengen, wordt dat altijd een ramp, in elk geval voor de wetenschap.'²⁰

Dat deze recensies niet positief waren, wil niet zeggen dat het debat hiermee beëindigd was. Het kreeg een vervolg in avonden die door de KNAW worden georganiseerd.

Ik denk dat met de bovenstaande citaten wel getoond wordt hoe 'intelligent design' er vanaf 2005 voor stond. Er werd druk over gediscussieerd, maar de stellingen waren al betrokken. Er was weinig beweging tussen beide kampen.

Wat zijn de kenmerken van de ontwikkeling van het 'intelligent design'debat in Nederland zoals wij die uit deze schets kunnen opmaken? Het debat kwam in Nederland bijna tien jaar later op gang dan in de Verenigde Staten. Opvallend is dat het debat in Nederland is gaan spelen op zowel politiek als wetenschappelijk niveau. Dit is grotendeels door toevalligheden veroorzaakt. Een groots vooropgezet plan is niet te ontdekken, maar door de betrokkenheid van de winnaar van de prestigieuze Spinoza-prijs, vervolgens een weblog van een minister, en daarna een scherpe reactie in een door opiniemakers goed gevolgd tv-

¹⁹ Van der Laan, 'Maar in hemelsnaam, wie is de ontwerper?' in *Trouw*, 11 juni 2005.

²⁰ Van Raaij, 'Ontworpen zonder ontwerper' in *de Volkskrant*, 4 juni 2005.

programma werd het een grote zaak. Door de ruime media-aandacht kwam het debat ook onder een grote spanning te staan: voor de deelnemers kwam er veel op het spel te staan.

Zijn de discussies in Nederland en in de Verenigde Staten zoals critici lijken te veronderstellen, met elkaar te vergelijken? Stefaan Blancke merkte op:

In a setting different from the United States, the Netherlands, ID was not regarded a strategy to unite creationists of all kinds and smuggle creationism into schools, but rather as a possible way of reconciling science and Christian faith.²¹

Het zou volgens Blancke dus in de VS meer gaan om het strategisch bundelen van diverse groepen christenen in één beweging, soms aangeduid als een 'big tent'; in Nederland lag de nadruk op individuen die zo persoonlijk geloof en natuurwetenschappelijk werk wilden verzoenen. Ik deel de conclusie van Blancke deels. In de loop van het hoofdstuk zullen wij zien dat er in Nederland wel argumenten aan de discussie in de Verenigde Staten worden ontleend, maar dat de nadruk inderdaad ligt op het verzoenen van geloof en wetenschap. Echter, ook in Nederland was er een sociale dimensie. Als je de oplage van de verschillende boeken ziet, is duidelijk dat zij in orthodox-protestantse en evangelicaal christelijke hoek goed zijn aangeslagen: *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp* haalde zeven drukken. De discussie is dan ook te zien als een poging om als (orthodox protestants) christen maatschappelijk zichtbaar te worden.

3.3 Van 'intelligent design' naar theïstische evolutie: een eerste schets

Op verschillende manieren hebben wij inzicht in de verandering van Cees Dekker: er bestaat een autobiografisch artikel en er is een reeks artikelen waarin hij eerst de ene en later de andere positie verdedigt. Deze publicaties maken het mogelijk om het veranderingsproces van binnenuit te bekijken, door Dekkers ogen, en van buitenaf, door mijn reconstructie daarvan te geven. Beide lijnen heb ik nodig om achter Dekkers rechtvaardiging van zijn verandering te komen, want die is niet zo uitgesproken als die van Flew: Flew schreef immers een boek ter rechtvaardiging.

²¹ Blancke, 'Creationism in the Netherlands', 810.

Ik begin met het autobiografische artikel. Dit artikel 'Uit wie ik ben en was'²², uit 2009, geeft ons inzicht in de verandering die zich heeft voltrokken en licht een tipje van de sluier op hoe Dekker zijn verandering achteraf rechtvaardigt. Op dit schrijven zal ik reflecteren aan de hand van het eerder ontwikkelde begrippenmateriaal. De analyse van de verandering van de geloofsvoorstelling krijgt zo zijn eerste vorm.

Autobiografisch materiaal heeft wel een nadeel: men probeert van de veranderingen achteraf een verhaal te maken. Geheel recht aan het feitelijke verloop wordt er niet altijd gedaan, zoals wij bij Flew hebben gezien. Heel het gebeuren krijgt op die manier een duiding. Om los te komen van die uiteindelijke duiding en ook om een nauwkeuriger beeld te krijgen van de verandering en zijn rechtvaardiging ervan bespreek ik daarnaast Dekkers artikelen die hij over de onderwerpen 'intelligent design' en 'theïstische evolutie' heeft geschreven. Die artikelen zijn onder te brengen in een tweetal groepen: (1) zijn oratie en de discussie in *Skepter*, en (2) de hoofdstukken in drie geredigeerde bundels. De eerste groep staat centraal in paragraaf 3.4 en de laatste in paragraaf 3.5. Grotendeels vallen deze twee groepen samen met de chronologische lijn in de verandering. Wat de artikelen en hoofdstukken van elkaar onderscheidt, is het verschillende publiek.

Aan de hand van deze publicaties wil ik tot een verfijning komen van mijn eerste analyse zoals ik die heb ontwikkeld aan de hand van het autobiografisch artikel. Uiteindelijk wil ik de balans opmaken van wat de bespreking van deze casus voor de drie leidende vragen betekent.

*'Uit wie ik ben en was'*²³

Een belangrijke bron van informatie over de verandering van Cees Dekker is het autobiografische artikel 'Uit wie ik ben en was' in de bundel *Geleerd en Gelovig*. Dekker heeft dit artikel geschreven in 2008, geruime tijd na het hoogtepunt van de discussie over 'intelligent design' (rond 2005). Het stuk heeft een plaats in een door hem geredigeerde bundel waarin 22 wetenschappers vertellen over hun leven, hun werk en hun geloof in God. Allen zijn gelovig; eenzelfde levensovertuiging lijken de auteurs ook bij hun lezers te veronderstellen. Dat is een belangrijk gegeven, want het artikel heeft geen apologetische functie. Het is een intern document ter bemoediging van medegelovigen. Zij vormen het publiek waarvoor Dekker schrijft.

²² In *Geleerd en Gelovig*, Dekker (red.), (Kampen, 2009).

²³ In deze beschrijving maak ik gebruik van zijn artikel 'Uit wie ik ben en was', in *Geleerd en Gelovig*, Dekker (red.) (Kampen, 2009) 318-337.

In het vervolg bespreek ik dit artikel. Op bepaalde punten vul ik het aan om een duidelijke, chronologische lijn te krijgen.

Ik groeide op in een gelovig gezin. Mijn ouders namen me elke zondag mee naar wat toen de Gereformeerde Kerk was (nu PKN), en ik ging mee, zonder veel tegenzin maar ook met weinig enthousiasme.²⁴

Dekker (1959) is iemand die met het geloof is opgegroeid. Elk opgroeien in een milieu brengt een bepaalde spiritualiteit met zich mee. De (synodaal) Gereformeerde Kerken hadden, zo signaleert Dekker, een tamelijk ontwikkelde discussiecultuur. Er werd veel gediscussieerd over God, geloof en de kerk. Binnen deze sfeer kwam Dekker, zo schreef hij, tot het besef dat er wel een God moest zijn, maar dit geloof was geen passionele overgave. Die kwam later binnen een andere kring.

Op mijn achttiende werd ik door vrienden meegenomen naar een koffiebar waar evangelische bijeenkomsten werden gehouden waar niet alleen mijn verstand werd aangesproken maar ook mijn hart. Het was hier dat ik mijn leven bewust aan God overgaf en tot een enthousiast geloof in Jezus Christus kwam.

Dekker zag, dertig jaar later, dat er bij hem een verdieping van zijn geloof had plaatsgevonden toen hij achttien jaar was; het was niet meer alleen een verstandelijk beleven, maar het werd een overgave aan een persoonlijke God. Het is belangrijk om te signaleren dat er twee verschillende oriëntaties gekoppeld worden aan de twee verschillende omgevingen: het 'rationalisme' van de Gereformeerde Kerken en het 'passievolle' van de evangelische bijeenkomsten.

Het leven van Dekker ging verder. Hij studeerde natuurkunde van 1977 tot 1983 in Utrecht. Tijdens zijn studententijd was hij lid van SSR-NU, een van oorsprong gereformeerde studentenvereniging. Dekker promoveerde in 1988 en werd docent aan de Universiteit Utrecht. Vervolgens vertrok hij in 1990 voor een jaar naar de Verenigde Staten om onderzoek te doen bij de onderzoekslaboratoria van IBM in Yorktown Heights. Over die tijd merkte hij op: het was 'buitengewoon verfrissend om ondergedompeld te worden in deze andere omgeving, met de openheid van de Amerikanen, de top science van het lab, het prachtige landschap,

²⁴ Ibidem, 318.

en de kerkgangers die na de kerk even gingen shoppen (bepaald ongebruikelijk voor ons als Nederlands gereformeerden).'²⁵

Enige tijd na terugkeer verhuisde hij van Utrecht naar Delft, waar hij aan de universiteit ging werken (1993). De verhuizing bracht met zich mee dat hij zich bij een nieuwe kerk moest aansluiten. De van huis uit vertrouwde Gereformeerde kerk werd het niet: hij ervoer die als vrijzinnig en vergrijsd. Dekker koos voor een pinkstergemeente. Deze gemeente kenmerkte hij als 'plezierig nuchter, normaal taalgebruik, die muziek en aanbidding van God een ruime plaats geeft, en die openstond voor de werking van Gods Geest in het leven van elk mens.'²⁶

In zijn latere reflectie op deze stap zei Dekker dat deze gemeente hem heeft teruggebracht bij de waarde van de Bijbel. In de Gereformeerde Kerk was men de Bijbel steeds meer gaan zien als een boek dat geschreven is door gewone mensen en waarin de goddelijke inspiratie niet meer goed te zien is. In de evangelische gemeente lazen de mensen de Bijbel weer als woord van God.

Dekker was dus in evangelicale kring terecht gekomen. Wat opvalt aan zijn verhaal is dat hij ook vertelde over een ernstig ongeluk dat zijn gezin trof: de jongste dochter trok op de camping een emmer warm water om; dit zorgde voor derdegrads brandwonden. Dit gebeurde een halfjaar na de verhuizing naar Delft. De vooruitzichten voor het meisje waren erg slecht, maar toch genas zij door experimentele behandeling. Ook van een ernstige complicatie, epileptische aanvallen, kwam zij door een operatie af. Dekker sloot zijn beschrijving daarvan af met 'bovenal zijn we God dankbaar dat Hij ons gebed heeft verhoord en dat wij haar mogen zien opgroeien.'²⁷

Eind jaren negentig veranderde Dekker deels van onderzoeksobject: hij was gericht op nanotechnologie, en ging dit nu toepassen op de biologie van de levende cel.

Mijn nieuwe interesse voor de biologie was niet onafhankelijk van mijn denken over de relatie tussen mijn geloof en mijn werk als wetenschapper. Midden jaren negentig was bij mij het besef gegroeid dat ik een verantwoordelijkheid had om dieper na te denken over de relatie tussen beide gebieden die in mijn leven elk een belangrijke rol spelen.²⁸

²⁵ Ibidem, 320. Dekker duidde hier op de landsaard en niet op het kerkgenootschap Nederlands Gereformeerde Kerken.

²⁶ Ibidem, 320.

²⁷ Ibidem, 322.

²⁸ Ibidem, 324.

Wat we zien, is dat de betrokkenheid bij biologie in het werk, gekoppeld werd aan een religieuze opdracht. Dekker voelde de drang hierover verder na te denken. Tijdens zijn studententijd had hij al over de verhouding geloof en wetenschap nagedacht en was tot een soort boedelscheiding gekomen. Deze oplossing ging uiteindelijk wringen, want hij voelde dat er mogelijk toch een meer inhoudelijke koppeling tussen beide nodig zou zijn. Daar kwam nog een reden bij.

En belangrijker, dat daar mogelijk zelfs een conflict lag. Heel diep van binnen zwierf bij mij ergens de vage gedachte van twijfel dat uiteindelijk toch alles verklaard kan worden door de wetenschap en dat God dus niet bestaat, dat Godsgeloof weliswaar een subjectieve persoonlijke waarde kan hebben maar geen aanspraak kan doen op universele waarheid.²⁹

Voor Dekker was het nu noodzakelijk om dit diepgaand te onderzoeken, omdat er bij hem een gevoel van verantwoordelijkheid was om als gelovige wetenschapper die relatie tussen beide te verantwoorden. Die zoektocht spitste zich toe op God, wetenschap en evolutie. Bij hem stond heel wat op het spel.

Voor mij was dit een nieuwe zoektocht naar waarheid, een wandeling met open vizier naar hoe ik de werkelijkheid kon bezien. Ik beliep deze route in het besef dat ik wellicht kon uitkomen bij een conclusie die ik heel diep van binnen ergens vreesde: bij de slotsom dat God misschien wel niet bestaat en dat er geen rationele basis is voor mijn geloof.³⁰

Het woord 'zoektocht' is belangrijk in dit citaat, omdat Dekker zichzelf ziet als een waarheidszoeker, iemand die zoekt naar de beste duiding van de werkelijkheid.³¹

Het laatste deel van dit citaat kan gelden als een belangrijke verklaring voor de keuze van aanhangers van de ID-beweging in Nederland evenals van die in de Verenigde Staten: het was in eerste instantie een poging om in de werkelijkheid een aanwijsbare plaats voor God te vinden.

Hoe verliep die zoektocht? Het uitgangspunt was de spagaat tussen het wetenschappelijke verhaal over het ontstaan van het leven en het christelijke alternatief dat uitgaat van schepping door God. Dekker ging te rade bij verschillende auteurs zoals Richard Dawkins, Michael Denton en Phillip Johnson.

²⁹ Ibidem, 324.

³⁰ Ibidem, 324.

³¹ In een email van 29 mei 2015 van Dekker aan mij gebruikt hij bijna dezelfde woorden als in dit citaat: 'Ik heb mijn pad de afgelopen 20 jaar ervaren als een zoektocht naar waarheid, naar de beste duiding van de werkelijkheid.'

Dawkins was vooral de opponent die met de beide andere auteurs bestreden werd. Door het lezen van deze boeken werd hij zich steeds meer bewust van de wetenschapsfilosofie die achter wetenschap lag.

Is wetenschap één op één gekoppeld aan naturalisme – de bewering dat natuur alles is wat er is – of is er ook theïstische wetenschap mogelijk? Ik herinner me nog dat altijd de mogelijkheid van zo iets als theïstische wetenschap voor mij een openbaring was die me wekenlang in gedachten bezighield.³²

Via Johnson belandde Dekker bij veel Amerikaanse publicaties rond ‘intelligent design’. Auteurs die hem in deze fase aanspraken, waren Michael Behe en William Dembski. Langzamerhand kwam Dekker tot de conclusie dat ‘er iets als een intelligentie, een ontwerp aan de wereld ten grondslag ligt, en dat niet alles aan het toeval valt toe te schrijven.’³³ Dit werd gekoppeld aan de overtuiging dat deze visie ook wetenschappelijk te bewijzen viel.

De eerste keer dat Dekker met zijn nieuwe overtuiging naar buiten kwam, was tijdens zijn inaugurele rede als hoogleraar in 2000. In zijn rede meldde hij kort zijn scepsis ten opzichte van het neodarwinisme en noemde hij als alternatief het idee van ontwerp. In 2002 werd dit opgepikt door Marcel Hulspas die in een kritisch artikel ‘Twee geloven op een kussen: De schepping als ‘intelligent ontwerp’ in *Skepter* de rede aanhaalt.³⁴ In dit artikel werd een verband gelegd met een andere inaugurele rede uit 2000, die van Ronald Meester, een wiskundige. Ook hij had zich kritisch uitgesproken over de al verklarende kracht van het darwinisme.³⁵ Met Meester schreef Dekker een reactie. Dit zorgde voor meer reacties, ook in landelijke dagbladen.

René van Woudenberg, een filosoof werkzaam aan de Vrije Universiteit, mengde zich in de discussie. Met hem vatte Dekker het plan op om met een groep christelijke wetenschappers te discussiëren over onderwerpen als de evolutiebiologie, paleontologie, enz. Uit deze discussie die de naam ‘Baambrugge-groep’ voerde, ontstond het boek *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp*, verschenen in 2005. De publicatie van dit boek leidde tot veel beroering, vooral doordat er enkele maanden eerder al publieke aandacht voor Dekker en de

³² Dekker, ‘Uit wie ik ben en was’, 327.

³³ Ibidem.

³⁴ <http://www.skepsis.nl/ontwerp.html>, geraadpleegd 13 augustus 2013.

³⁵ Meester, *100% kans - de zin en onzin van de waarschijnlijkheidsrekening*, te vinden op <http://www.kennislink.nl/publicaties/zin-en-onzin-van-de-waarschijnlijkheidsrekening>. Geraadpleegd op 20 januari 2016.

thematiek was door een opmerking van de toenmalige minister van onderwijs Maria van der Hoeven. Over deze tijd zei Dekker:

Het is onmogelijk om te beheersen wat mensen over je schrijven en ongewild werd ik ongeveer de woordvoerder voor ID in Nederland. Dat was meer dan ik wilde, want hoewel ik een sympathisant was van het idee van ID, was ik geenszins anti-evolutie of geheel overtuigd van ID als wetenschappelijk concept.³⁶

Na het boek *Schitterend gebrek of sporen van ontwerp* volgde nog twee boeken met ten dele dezelfde coauteurs: *God beschikte een worm* (2006) en *Omhoog kijken in platland* (2007).

Wat was Dekkers positie na deze discussie? Ten tijde van het laatste van deze boeken zag hij zichzelf als theïstisch evolutionist: God is schepper en zijn scheppingswerk heeft Hij voltrokken door middel van evolutionaire processen. Het idee van evolutie had niet meer de problematische existentiële lading die voorheen met evolutie verbonden was. Het was voor Dekker, naar eigen zeggen, vooral door wetenschapsfilosofisch inzicht dat hij tot een andere visie kwam: het is geen spagaat tussen wetenschap of creationisme. Die twee zijn te verbinden door dat God schepper is, die werkt door het proces van evolutie. Vanuit het product laat God zich kennen.

In protestantse discussies over evolutie speelt de wijze waarop de Bijbel wordt begrepen telkens een rol. Volgens mij maakte bij Dekker, naast zich ontwikkelend wetenschapsfilosofisch inzicht, ook een veranderde kijk op de Bijbel het hem mogelijk dat hij overging tot een andere positie. Het scheppingsverhaal zag hij nu minder als een natuurhistorisch verslag.

De symboliek van het Genesisverhaal is overduidelijk en de tekst is literair prachtig gearrangeerd, hetgeen er al op duidt dat het verhaal niet bedoeld is als een natuurhistorisch verslag.³⁷

Eerste analyse verandering van geloofsvoorstelling en rechtvaardiging

Opvallend aan deze terugblik is dat het ons vooral meer inzicht schenkt in het veranderingsproces in plaats van in de rechtvaardiging van die verandering. De verandering werd beschreven zonder nauwkeurig uiteen te zetten waarom Dekker

³⁶ Dekker, 'Uit wat ik was en ben', 329.

³⁷ Ibidem, 332.

zijn latere positie als meer toereikend zag dan de eerste. Het zal ook te maken hebben met de insteek van het artikel dat autobiografisch is en niet apologetisch.

Het artikel schetst een helder beeld van de veranderingen van geloofsvoorstellingen tijdens Dekkers leven tot nu toe. Hoe zijn die te vangen in het analysemodel dat ik ontwikkeld heb? Om te beginnen met de authentiek christelijke betrokkenheid, hoe kun je die bij Dekker het best omschrijven? In de autobiografische schets sprak hij over 'Het was hier dat ik mijn leven bewust aan God overgaf en tot een enthousiast geloof in Jezus Christus kwam.'³⁸ Wat aan deze zin opvalt, is de woordkeuze. Het gaat om een *bewuste* keuze en het geloof is *enthousiast*. Dit geeft de betrokkenheid een bepaalde lading en het is typerend woordgebruik voor de evangelicale beweging.

In Wolterstorffs ogen heeft een authentieke betrokkenheid een 'belief-content': het gaat gepaard met voorstellingen. De geloofs-opvattingen hebben in dit geval betrekking op het gezag van de Bijbel, de wijze waarop de wereld is geschapen en de verhouding tussen geloof en wetenschap. De Bijbel is het woord van God, God heeft de wereld in een bepaalde tijdsduur³⁹ geschapen en tussen geloof en wetenschap bestaat geen conflict.

Wat duidelijk is, is dat bij Dekker de authentieke christelijke betrokkenheid verandert in de loop van de jaren. Ik heb dan niet de 'belief-content' voor ogen, maar de beleving van het geloof. Waar Dekker zijn jeugdvisie kon typeren als een verstandelijke overtuiging dat er een God is, veranderde deze later in een passievolle overtuiging.

Een ander analyse-begrip is het onderzoeksprogramma. De kern van het programma bij Dekker wordt gevormd door geloofsvoorstellingen die voortvloeien uit zijn authentiek religieuze betrokkenheid. Welke voorstellingen zijn dat in dit geval? Ik denk dat het er drie zijn: God is schepper, geloof en wetenschap zijn niet inconsistent, en de Bijbel is een zeer waardevol boek. Wat het eerste betreft, daar zou je tegen in kunnen brengen dat het 'intelligent design'-debat niet draait om God als schepper, maar om de gebrekkigheid van de evolutietheorie. Daarbij zij opgemerkt dat het niet gaat om God als schepper in absolute zin (van niets naar iets), maar om God als degene die in de voorgaande ontwikkeling van de schepping een beslissende, sturende rol speelt. Toch kies ik ervoor om de gedachte van God als schepper tot de kern te beschouwen. Ik heb daar een belangrijke reden voor: de verandering die uiteindelijk plaatsvindt, draait om de wijze waarop over het

³⁸ Ibidem, 316.

³⁹ Over de tijdsduur lopen de meningen binnen het creationisme uiteen: de een denkt aan zes dagen van 24 uur en de ander aan periodes van miljoenen jaren. Zie Numbers, *The Creationists*, (Cambridge (Mass.), 2006).

schepper zijn van God in de voortgaande ontwikkeling van de werkelijkheid gedacht wordt. Het programma werd aangepast op dat punt. Doorslaggevend vind ik dat Dekker in zijn autobiografisch verhaal duidelijk zijn *Anliegen* laat zien en dat is de verhouding van God tot de schepping.

Het andere punt is dat wetenschap en geloof niet strijdig zijn. Dit was voor Dekker belangrijk. In een later artikel, dat de vorm heeft van een interview met zichzelf, merkte hij op:

Er wordt zo vaak beweerd dat er een groot conflict is tussen het christelijke en de wetenschap. Dat ergert mij. Omdat met even doordenken blijkt dat het onzin is.⁴⁰

Uit de casus blijkt de bewuste inspanning om een juiste verhouding tussen het geloof en de wetenschap te bepalen. Alles was er opgericht om beide met elkaar te verbinden. Geloof en natuurwetenschap waren beide zaken die Dekker niet wilde opgeven. Ook de waarde van de Bijbel vind ik tot de kern behoren. In het verhaal van Dekker zie je wel enkele verschuivingen in de visie op de Bijbel, maar de waarde van de Bijbel staat buiten kijf. Daarom beschouw ik dit als behorend tot de kern.

Hulphypothesen zijn er om de kern praktisch testbaar te maken en om deze te beschermen voor falsificatie. Kunnen wij bij Dekker ideeën aanwijzen die als hulphypothese werken? Ik wil er een tweetal onderscheiden. De eerste heeft betrekking op het gezag van de Bijbel en dan is niet alleen de vraag of de tekst gezag heeft, maar ook wat de aard van het gezag is.⁴¹ In het begin is het Schriftgezag bij Dekker sterk, al is het moeilijk concreet te benoemen. In zijn artikel merkt hij alleen over de creationist op dat deze de eerste hoofdstukken van de Bijbel als een natuurhistorisch verslag leest, maar Dekker identificeert zich niet (of niet meer) met deze leeswijze.⁴² Met meer zekerheid kunnen wij het voorlopige eindpunt benoemen: het Schriftgezag verandert in die zin dat de Bijbel op het gebied van de schepping een symbolische beschrijving biedt. De tweede hulphypothese is het idee van 'intelligent design' tegenover de theïstische evolutie.

Dat de waarde van de Bijbel in het onderzoeksprogramma door een hulphypothese wordt geconcretiseerd, is heel goed te zien. Wij zien deze hypothese in verschillende gedaantes voorkomen. In de kerk van zijn jeugd was de

⁴⁰ Dekker, 'Onverschrokken waarheid zoeken', in *De Crux*, Dekker & Sonneveld (red.), (Amsterdam, 2010) 14,15.

⁴¹ Zie bijvoorbeeld Kruyswijk, *Baas in eigen Boek; Evolutie en Schriftgezag bij de Gereformeerde Kerken in Nederland (1881-1981)*, (Hilversum, 2011).

⁴² Dekker, 'Uit wie ik ben en was', 326.

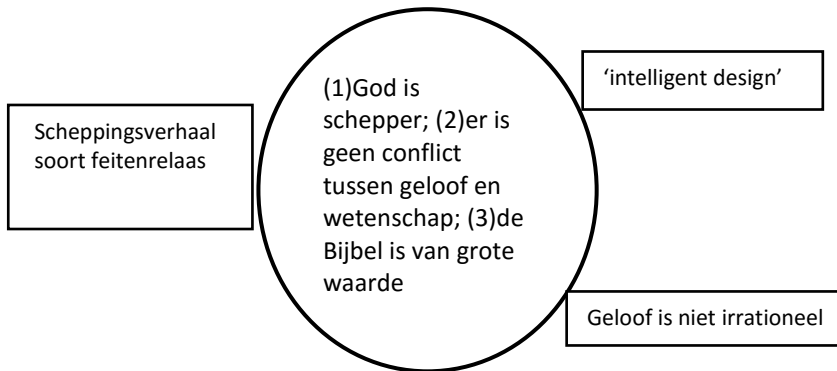
Bijbel wel Gods woord, maar vooral een menselijk woord. Een zeer krachtige inspiratieleer waarin geleerd wordt dat God direct betrokken was bij het schrijven van de Schrift, vond geen bij de meerderheid geen ingang meer. De Bijbelopvatting waarbij de Bijbel wel Gods woord, maar vooral een menselijk woord was, was goed te rijmen met de evolutionistische opvatting. Dekkers Bijbelopvatting veranderde door de tijd tweemaal en vooral de tweede keer functioneerde die verandering om de harde kern te beschermen. De weg van 'intelligent design' liep dood en de enige oplossing lag erin om de evolutie te omarmen, maar alleen dat veranderen zou op gespannen voet staan met zijn Bijbelopvatting. Deze veranderde dan ook.

Naast het veranderde Schriftgezag zie ik de opvatting van 'intelligent design' functioneren als een hulphypothese. De hulphypothese van 'intelligent design' biedt een concretisering van twee dingen in de kern: de gedachte van God als schepper en van de afwezigheid van een inconsistentie van geloof en wetenschap. 'Intelligent design' is een manier waarop de wijze van Gods scheppen concreet zichtbaar wordt: God is aanwijsbaar in onze wereld. Daarnaast biedt 'intelligent design' een manier om geloof en wetenschap met elkaar te verbinden. Deze hypothese verklaart tevens waarom de discussie begon binnen de academische wereld: Dekker en Meester wijdden er enkele regels aan in hun oratie en je ziet in de discussie steeds de vraag opkomen of het nog wel wetenschap is, wat Dekker bedreef.

Als 'intelligent design' van de beide gedachten een hulphypothese is, is het dan nodig om beide zaken tot de harde kern te rekenen? Of zouden wij met een kunnen volstaan? Het hoofdonderwerp is in mijn ogen de verhouding tussen geloof en wetenschap, maar dit wordt uitgevochten op het gebied van God als schepper. Zij zijn zo onlosmakelijk met elkaar verbonden, waardoor het niet goed mogelijk is om er een weg te laten.

Als derde hulphypothese – deze schuurt tegen de vorige aan – is er de overtuiging dat geloof niet irrationeel is. In zekere zin is het idee van 'intelligent design' een uitwerking daarvan. Toch onderscheid ik deze daarvan, omdat in de latere discussie, als het idee van 'intelligent design' niet meer speelt, deze overtuiging wel een rol blijft spelen.

Ook hierbij is het de vraag of deze hulphypothese niet in de harde kern hoort en de gedachte dat geloof en wetenschap niet strijden als een hulphypothese is te beschouwen. Uiteindelijk zijn deze twee in dit geval onlosmakelijk met elkaar verbonden en komen ook uit elkaar voort. Welke eerst komt, is alleen moeilijk vast te stellen. Ik kies daarom voor deze bewoording:

Figuur D. Dekkers onderzoeksprogramma bij de start

Positieve en negatieve heuristiek zijn nog twee begrippen van Lakatos die ik wil toepassen op deze casus. Zien wij beide terugkomen? Het antwoord op deze vraag is op deze plaats nog zeer voorlopig. Het antwoord heeft eerder het karakter van een verwachten en gissen dan dat van een vaststelling. Het materiaal waar ik mij nu op baseer, is te smal voor een stevige conclusie. In het vervolg van dit hoofdstuk lever ik met ander materiaal een stevigere onderbouwing. Zijn er hints voor een negatieve heuristiek op grond van dit autobiografische materiaal?

Als wij op de negatieve heuristiek letten, kunnen wij die wel reconstrueren door te kijken naar de begrippen die de harde kern vormen. De negatieve heuristiek zorgt ervoor dat de harde kern niet weerlegd wordt. In dit geval is dat de gedachte dat de Bijbel van bijzondere waarde is, God schepper is en er geen conflict is tussen geloof en wetenschap. De positieve heuristiek moeten wij ook zelf reconstrueren. Ik zou deze benoemen als elke verandering die beter omgaat met de beschikbare data, zonder de harde kern te beschadigen. Die beschikbare data lijken bij Dekker de wetenschappelijke input en de aansluiting bij de wetenschappelijke gemeenschap te zijn. De overgang van 'intelligent design' naar theïstische evolutie kun je zien als een beweging ingezet door deze positieve heuristiek.

3.4 Op zoek naar Cees Dekkers rechtvaardiging van zijn verandering

Het autobiografische artikel 'Uit wie ik ben en was' biedt geen sleutel om zicht te krijgen op Dekkers rechtvaardiging van zijn verandering. Ik kan niet zoals in het

geval van Antony Flew zijn claims ten aanzien van vroegere stellingnames wegen. Op een andere manier zal ik op de rechtvaardiging vat moeten krijgen. De methode die ik in deze paragraaf hanteer, is het minutieus analyseren van zijn stellingnames door de tijd heen. Mijn verwachting is dat er een verschuiving plaats zal vinden in de rechtvaardiging van de geloofsvoorstellingen, want de oude positie voldoet niet meer en de nieuwe positie zal beargumenteerd moeten worden. Door die verschuivingen in argumentatie zal er een beeld ontstaan van de rechtvaardiging van het veranderingsproces van Dekker.

Bij deze insteek liggen het veranderingsproces en de rechtvaardiging ervan heel dicht bij elkaar: ik reconstrueer de rechtvaardiging tijdens het veranderingsproces. Bij Antony Flew was dat anders. Ik zal daarom de publicaties van Dekker chronologisch behandelen. Daarbij onderscheid ik een drietal fasen: de start, het conflict en de verdediging/verandering. De 'start' ligt in de oratie van Dekker in 2000. Op deze oratie is in 2002, dus twee jaar later, een reactie gekomen van Marcel Hulspas in het blad *Skepter* (Het conflict). Deze reactie is bepalend om de rest van de publicaties te begrijpen. Het vormt het startschot voor Dekker om zijn positie te verduidelijken. Op het artikel van Hulspas komt een antwoord van Cees Dekker, samen met Ronald Meester. Daarop volgen weer reacties.

Het laatste moment in de discussie, de verdediging/verandering, is een reeks boeken die opent met het boek *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp* (2005) (Deze bespreek ik in paragraaf 3.5). Cees Dekker heeft samen met Ronald Meester en René van Woudenberg de redactie van deze bundel gevoerd. Een belangrijk verschil ten aanzien van de discussie in *Skepter* is dat dit meer een intern document is: het is een boek dat geschreven is door merendeels gelijkgezinden, dit in tegenstelling tot de discussie in *Skepter*. Een vervolg op *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp* verschijnt onder de naam *En God beschikte een worm* (2006). Dit is opnieuw een bundel in samenwerking met Meester en Van Woudenberg. De verandering van Dekker van 'intelligent design' naar theïstische evolutie verwoordt hij voor het eerst in het 'Woord Vooraf' bij de vertaling van Francis Collins *De Taal van God* (2006). Dit is vrij snel na de hectische discussies in 2005. Hierna verschijnt nog een boek *Omhoog kijken in platland* (2007). In de redactie van dit boek heeft Ronald Meester geen zitting meer; zijn plaats is ingenomen door Gijsbert van den Brink. De laatste publicatie in deze reeks die verbonden is met de verandering die Dekker doormaakt, is het boek *Geleerd en Gelovig* (2008). Het hierboven beschreven autobiografische artikel is hieruit afkomstig. Nadien zijn nog twee geredigeerde boeken verschenen: *Hete hangijzers* (2009) en *De Crux* (2010). Deze publicaties bespreek ik niet, omdat zij een andere focus hebben en na de verandering zijn geschreven. In *Hete hangijzers* worden zeventien kritische vragen

aan het christelijk geloof behandeld vanuit apologetisch gezichtspunt en in *De Crux* vertellen verschillende christenen over de kern van hun geloof.

Het focussen op deze verschillende bijdragen brengt zowel voor- als nadelen met zich mee. Een belangrijk voordeel is dat wij zo beschikken over een ruime documentatie over een niet al te lange periode: er zit minder dan tien jaar tussen de oudste en de jongste publicaties. Maar het gaat wel om verschillende publicaties die elkaar niet per se opvolgen. De artikelen en hoofdstukken hebben verschillende publieken en dat maakt het lastiger om vast te stellen hoe Dekker verandert en wat zijn rechtvaardiging is. Soms is het een strijd tussen verschillende personen waarbij niet altijd de zoektocht naar waarheid de grootste rol speelt, maar het overtuigen van de eigen achterban. Dat biedt wel een interessant inkijkje in de manier waarop het eigen publiek wordt aangesproken.

Start: de oratie van Dekker

Ik voorspel dat er een paradigmaverandering zal optreden rond Darwins evolutietheorie die mijns inziens ernstig tekort schiet als verklaring voor de geschiedenis van deze wereld.⁴³

Het zijn woorden die Cees Dekker sprak in 2000 bij het aanvaarden van het ambt van hoogleraar Moleculaire Biofysica aan de faculteit Technische Natuurwetenschappen van de Technische Universiteit Delft. De context van deze zinnen is de vraag die Dekker in zijn oratie aan de orde stelde of de 21ste-eeuw de eeuw wordt van de biologie. Op die vraag gaf hij als antwoord een ja en een nee. De tijd waarin we nu leven, zo zei hij, laat geen grote scheiding meer toe tussen de verschillende disciplines. Biologie, scheikunde en natuurkunde, het zijn allemaal natuurwetenschappen. Toch dacht Dekker dat de 21ste-eeuw de eeuw van de biologie zou worden.

Er is bij mij (en bij anderen) het gevoel dat er juist in de complexiteit van de biologie vele open vragen liggen voor de toekomst.⁴⁴

Een van die open vragen was in zijn ogen de evolutietheorie van Darwin. Een probleem dat Dekker zag bij de evolutietheorie, is dat het begrip 'evolutie' niet

⁴³ Dekker, *Het kleine is groots*, 20. Geraadpleegd via <http://www.ceesdekker.net/files/oratiespeech.pdf>, 15 augustus 2013.

⁴⁴ Ibidem, 17.

duidelijk was gedefinieerd. Evolutie als verandering of aanpassing van dieren is overal te zien. Het probleem zat voor hem ergens anders:

Evolutie gedefinieerd als de ‘verklaring voor het ontstaan van het leven en het ontstaan van de huidige biodiversiteit’ is echter een *dogma* dat bij nauwkeurige beschouwing nauwelijks wetenschappelijk onderbouwd is (cursivering toegevoegd).⁴⁵

Opvallend is hier het taalgebruik van Dekker: hij kiest ervoor om Darwins theorie als dogma te karakteriseren en het woord ‘dogma’ heeft, zo gebruikt, een negatieve connotatie. Dekker was erg sterk in zijn afwijzing, mogelijk (of waarschijnlijk) werd dit veroorzaakt door iets anders. Eerder in zijn rede zei hij het volgende over Darwin.

Niet langer werd de wereld gezien als één die noodzakelijkerwijs gecreëerd was door een Schepper, maar volgens Darwin kon de combinatie van natuurlijke wetmatigheden en toevallige veranderingen het ontstaan van de natuurlijke wereld verklaren.⁴⁶

Uit dit citaat blijkt dat volgens Dekker evolutie Godsgeloof overbodig maakte. Evolutie en geloof in God stonden dus op gespannen voet.

Uit de bovenstaande citaten krijgen wij een beeld van de stellingname van Dekker. Hij was niet tevreden met de evolutietheorie van Darwin en de belangrijkste reden daarvoor was dat de evolutietheorie een schepper overbodig maakte. Belangrijk is daarbij ook de context waarin deze woorden gesproken werden, de inaugurele rede als hoogleraar. Dekker zocht voor zijn overtuigingen het discours van de wetenschap op. Hierbij past wel een nuancering. Een oratie staat niet gelijk aan een wetenschappelijk artikel, want bij een oratie wordt het publiek niet alleen door wetenschappers gevormd, maar ook door vrienden en familie. Hoewel het een rede was in een universitaire context, was in zijn rede zijn geloofsovertuiging expliciet aan de orde en verbond hij deze geloofsovertuiging met het domein van het onderzoek. Je ziet hier het deel van de harde kern dat geloof en wetenschap gebroederlijk samengaan.

Hoe rechtvaardigde Dekker zijn afwijzing van de evolutietheorie van Darwin? Evolutie als totale verklaring te zien voor het leven schoot in Dekkers ogen te kort, omdat de bewijzen te mager waren. Als er sprake was van geleidelijke

⁴⁵ Ibidem, 18.

⁴⁶ Ibidem, 17.

evolutie, zouden er veel tussenvormen gevonden moeten zijn. Dit is niet het geval. Wat ook verbazend is, is de stabiliteit van de verschillende soorten. Hierbij komt een argument uit de moleculaire biologie. Dekker beriep zich hiervoor op Michael Denton en Michael Behe die dit uitgewerkt hadden. Volgens hen zijn sommige complexen onherleidbaar complex, zoals de bacteriële zweepstaartmotor, de bloedstollingscascade en het intracellulaire transportsysteem. Deze biologische systemen zouden onherleidbaar complex zijn in de zin dat alle componenten met elkaar verweven zijn en het systeem niet zou functioneren als je één element wegneemt. Geleidelijke evolutie gaat volgens hen voor deze systemen niet op. Op grond van deze argumenten trok Dekker de volgende conclusie.

Dit soort studies tonen op zijn minst het ongelijk aan van de grote stelligheid waarmee door dogmatische neo-darwinisten zoals Richard Dawkins het 'feit van de evolutie' van chemische soep naar cel, en van cel naar complexe organismen als de mens wordt gepresenteerd.⁴⁷

Voor de tweede keer in zijn betoog komt het woord 'dogmatisch' voor in negatieve zin. Dekker besloot deze paragraaf over de vraag of de 21ste-eeuw de eeuw van de biologie wordt met de opmerking dat hij waarschijnlijk zelf geen bijdrage zal kunnen leveren aan de discussie over Darwin en de evolutiebiologie. Dat is opmerkelijk, want uiteindelijk sprak hij zich uit tegen de in de biologie gangbaar geworden evolutietheorie.

In de laatste woorden van zijn rede - vaak zijn dit persoonlijke slotwoorden - legde Dekker zijn kaarten op tafel.

In deze oratie heb ik gepoogd u deelgenoot te maken van het grootse van het kleine. De verwondering over de ontzagwekkende nano-wereld van biomoleculaire systemen kan mij alleen maar brengen tot een diep ontzag voor de Schepper die dit alles uitgedacht en gemaakt heeft. Ofwel, in de drieduizend-jaar oude woorden van David, dichter en koning van Israël: 'Mijn lichaam werd door U geweven. Ik wil U loven, omdat ik verbazend wonderbaar gevormd ben. Wonderbaar zijn Uw werken, en ik erken dit van ganser harte.'⁴⁸

De oratie vormde de eerste keer dat Dekker in de openbaarheid trad met het feit dat hij het idee van 'intelligent design' aanhing. Dat moet ik wel nuanceren: Dekker

⁴⁷ Ibidem, 19v.

⁴⁸ Ibidem, 30

maakte zich niet direct bekend als 'intelligent design'-aanhanger, maar gebruikte argumenten van bekende verdedigers van dit idee. De argumenten dienden om zijn overtuiging staande te houden dat God de schepper is van de wereld. Het 'intelligent design' was de rechtvaardiging van zijn opvatting dat de wereld gemaakt is.

Het conflict: de aanvang

Het had kunnen zijn dat de oratie de eerste én de laatste keer zou zijn dat Dekker zich over dit onderwerp uitte. Als niemand de uitspraak had opgemerkt, had de oratie geen aandacht getrokken. Echter, het is anders gelopen. Marcel Hulspas, een wetenschapsjournalist, vermeldde twee jaar later enkele gedeelten uit de oratie van Dekker in een kader bij een artikel 'Twee geloven op een kussen: De schepping als 'intelligent ontwerp''⁴⁹, een artikel dat met name over de confrontaties in de Verenigde Staten ging. In het kader werd naast Dekkers oratie ook de oratie van Ronald Meester genoemd. Hulspas sprak geen mening uit over Dekkers oratie, maar schreef: 'de meest recente bekeerling is de internationaal vermaarde Delftse hoogleraar moleculaire biofysica Cees Dekker.'⁵⁰

Om de verdere ontwikkeling van Dekkers denken goed te kunnen begrijpen zal ik de inhoud van het artikel van Hulspas schetsen. Bepalend voor het artikel van Hulspas is de karakterisering van 'intelligent design' als een vorm van creationisme.

Het rauwe, volkse creationisme dat al ruim een eeuw overluid bij hoog en bij laag volhoudt dat de Bijbel de waarheid bevat en dat de aarde zo'n zesduizend jaar oud is, is voor hen [aanhangers van 'intelligent design', Pronk] echter niet aantrekkelijk. Ze zoeken naar een subtielere vorm van creationisme, een die de dialoog met de evolutieleer niet negeert maar waar mogelijk onderschrijft, zonder dat God uit het zicht verdwijnt. Sinds enige jaren bestaat er zo'n 'respectabele' versie van het creationisme; ze wordt aangeduid met het begrip '*intelligent design*' (ID).⁵¹

Wat Hulspas hier deed, was het 'intelligent design' in een bepaalde hoek plaatsen en wel in de geloofshoek. Creationisme is de opvatting dat God de aarde in een bepaalde tijd – daarover verschillen de meningen – heeft geschapen. In die hoek van geloof moet ook het 'intelligent design' geplaatst worden. Deze opvatting van

⁴⁹ *Skepter* 15 (2002-1), 8-15.

⁵⁰ *Ibidem*, 10.

⁵¹ *Ibidem*, 8.

Hulspas is tegen het zere been van sommige 'intelligent design'aanhangers: zij claimen een wetenschappelijke status voor hun ideeën. Op deze manier (d.w.z. door het associëren van ID en creationisme) werd ook de belangrijkste hulphypothese die Dekker had om zijn geloof in God als schepper en zijn idee dat geloof en wetenschap goed samengaan, stevig aangevallen. Dit deel van de harde kern kwam sterk onder druk te staan.

Daarbij stelde Hulspas dat het geloof van de voorstanders van 'intelligent design' hun stellingname bepaalde. De biologie werd de plaats om geloofsovertuigingen te verkondigen. Van Michael Behe vertelde Hulspas dat hij katholiek is. In het werk van een voorvechter als Phillip Johnson wordt volgens Hulspas evolutie, opgevat als blind materialisme, tegenover een intelligente schepper geplaatst. Volgens Johnson is het een keuze tussen beide. Biologen hebben volgens Johnson de agenda om God aan te kant te schuiven. Vooral over Jonathan Wells was Hulspas kritisch: Wells is Mormoon.

Hulspas vond dat wetenschap waardevrij moet worden gehouden. Hij vond het een negatieve ontwikkeling dat zelf ongelovige wetenschappers ruimte laten voor een godsgeloof, zoals in zijn ogen Michael Ruse doet in zijn boek *Can a Darwinian be a Christian?* Daarbij zij opgemerkt dat Ruse meer een filosoof van de biologie is dan een wetenschapper in de meer afgebakende bèta-betekenis. Ook Stephen Gould gaf volgens Hulspas gelovigen te veel ruimte:

Er was een tijd waarin Gould geen moeite deed om gelovigen te paaien. God, schepping, bestraffing of beloning na dit leven: het zullen voor velen ongetwijfeld geruststellende gedachten zijn, maar het zijn natuurlijk niet meer dan verhaaltjes. En juist aan hen die niet zonder dergelijke verhaaltjes kunnen, wil Gould nu het magisterium van de morele uitspraken toewijzen.⁵²

Dit laatste citaat laat zien dat de discussie geen puur wetenschappelijke is: wereldbeelden speelden een rol. De discussie die in de ogen van Dekker binnen het domein van de wetenschap zou moeten plaatsvinden, verhuist door bestrijding met deze argumenten naar het domein van de levensbeschouwingen. Ook Hulspas zou kunnen zeggen dat bij Dekker het meer om een levensbeschouwing dan om wetenschap gaat. Bij beiden kan degene die het met de inhoudelijke positie oneens is, zeggen dat er bij de ander niet-wetenschappelijke vooronderstellingen een rol spelen.

⁵² Ibidem, 12.

Eerste poging om het onderzoeksprogramma te versterken

Tot het verschijnen van het artikel van Hulspas had Dekker zich niet verder geuit over zijn positie dan dat hij gedaan had in zijn oratie. Door dit artikel werd hij uitgedaagd om dat wel te doen. Samen met Ronald Meester, hoogleraar wiskunde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, van wie de oratie ook werd genoemd door Hulspas, schreef hij een reactie. Bij die reactie is het goed om te bedenken dat Dekker en Meester door Hulspas direct in een hoek geplaatst werden en zij zich daardoor geroepen voelden zich te verdedigen. Voor de discussie zal dit betekenen dat hierdoor de verschillende posities als verder uit elkaar liggend beschreven werden, dan dat zij in werkelijkheid zijn. Ook op de rechtvaardiging heeft dat invloed gehad.

Dekker en Meester bouwden hun verdediging op rond twee belangrijke punten. Zij vonden dat Hulspas geen juiste beschrijving gaf van 'intelligent design' (ID). Daarnaast wilden zij pleiten voor 'een open houding ten aanzien van ID en andere onorthodoxe ideeën over de geschiedenis van onze wereld, die men kritisch op inhoud moet beoordelen.'⁵³

Een punt waarop zij Hulspas wilden corrigeren, was het over één kam scheren van ID en creationisme, terwijl dit volgens hen twee verschillende zaken waren. ID was in hun ogen een alternatief concept met als onderliggend schema 'ontwerp', in plaats van bij het darwinisme onderliggend schema, 'wanorde en toeval'. Het was volgens hen een concept met heel oude papieren, want het kwam al voor bij Aristoteles.

Opvallend is wel dat Dekker en Meester het argument van 'fine tuning' van het heelal scharen onder de claims van ID, terwijl dit verschillende zaken zijn: met het 'fine tuning'-argument zeg je dat de natuurconstanten zo zijn gekozen dat de wereld zich op de gewenste wijze kon ontwikkelen. Met ID zeg je dat de ontwikkeling uit zichzelf niet goed onmogelijk is. 'Fine tuning'-argument gaat over het begin van het proces en ID gaat over de causale factoren tijdens het proces. Verder vonden Dekker en Meester de bewijsvoering van Hulspas tegen de voorbeelden van Behe, zoals de bloedstollingscascade, onvoldoende.

Dekker en Meester probeerden in hun reactie ook het geloof van de aanhangers van ID niet van invloed te verklaren op standpunten die in genomen worden.

⁵³ Dekker & Meester, 'Pleidooi voor een open houding ten aanzien van de historische oorsprong van het leven' in *Skepter* 15 (2002-4) 42.

Zo probeert William Dembski, zonder enig religieus commitment, in zijn boek *No free lunch*, een abstract systeem op te zetten als theoretische onderbouwing van ID.⁵⁴

Het boek van Dembski was volgens Dekker en Meester zeer wel denkbaar zonder zijn geloof. Wat Dekker en Meester zelf wilden, was dat er meer openheid zou komen voor hun ideeën.

Er zijn zo veel open vragen. [...] Een 'wetenschappelijk agnosticisme' lijkt in dit kader het meest op zijn plaats. Desalniettemin kan een leidende *werkhypothese* nuttig zijn voor ons begrip. In de afgelopen anderhalve eeuw is het darwinisme het leidende paradigma geweest. Wij twijfelen niet zo sterk aan het feit dat er een evolutionaire lijn te zien is in de geschiedenis maar we hebben wel grote reserves bij het darwinistische scenario van mutaties en selectie als drijvend mechanisme hiervoor, ondanks het air van vanzelfsprekendheid die hier omheen hangt.⁵⁵

Nadat Dekker en Meester hun positie uiteen hadden gezet, gingen zij over tot het bestrijden van de, naar hun opvatting 'extreme', kant van het betoog van Hulspas: zijn allergie voor geloof. Hierboven heb ik al een citaat gegeven waarin Hulspas bepaalde geloofsvoorstellingen afdeed als verhaaltjes. Hulspas had volgens Dekker en Meester een vooroordeel, omdat hij de wereld bekeek van een atheïstisch, materialistisch oogpunt. Door zijn vooroordeel wekte hij de indruk dat hij alleen natuurwetenschappelijk bezig was.

Ook Hulspas heeft uiteraard het recht op zijn persoonlijke levensovertuiging en theologische visie, maar het zou helpen als hij dit zou onderkennen in plaats van de schijn te wekken dat zijn betoog gebaseerd zou zijn op een strikt natuurwetenschappelijke argumentatie. Ook zou het plezierig zijn als Hulspas zou kunnen erkennen dat er nog andere valide overtuigingen mogelijk zijn dan de strikt atheïstisch-materialistische levensvisie die hij aanhangt.⁵⁶

Wat in dit artikel gebeurt, is in mijn ogen vooral op te vatten als een negatieve heuristiek: de argumenten die Hulspas inbracht, werden aan de kant gezet als niet

⁵⁴ Ibidem, 43.

⁵⁵ Ibidem, 43.

⁵⁶ Ibidem, 44.

toereikend. Wat daarbij opvalt, is het taalgebruik: 'het air van vanzelfsprekendheid', 'de voorvechters van het darwinisme die verketteren' en een 'propagandastuk'. Dekker en Meester reageerden vooral retorisch in plaats van inhoudelijk. Deze negatieve heuristiek diende ertoe om de harde kern te beschermen en in dit geval om de hulphypothese van 'intelligent design' niet te laten vallen.

Eerder merkte ik op dat door de reactie van Hulspas de discussie deels verschoof van het natuurwetenschappelijke domein naar het levensbeschouwelijke. Een hulphypothese die je ziet opkomen, is dat de christelijke levensbeschouwing op wijsgerige gronden beter is dan een atheïstische. Deze hulphypothese kun je zien als voortkomend uit de overtuiging dat er geen conflict is tussen geloof en wetenschap. Deze nieuwe hulphypothese houdt dus een andere rechtvaardiging in.

Verscherping van het conflict

De reactie van Dekker en Meester bleef niet zonder weerwoord. Door verschillende personen werd er gereageerd: Marcel Hulspas zelf, Gert Korthof en Florens de Wit. Hun kritiek richtte zich op twee onderdelen van 'intelligent design': de claim van wetenschappelijkheid en de verbinding tussen het ontwerp en een mogelijke ontwerper.

De openingszinnen van de reactie van Hulspas bieden een passende illustratie van het tweede:

We moeten blijkbaar geloven dat evolutie gebaseerd op natuurwetten enerzijds een feit is, maar dat God anderzijds die evolutie zo nu en dan bijstuurt, een duwtje in de gewenste richting geeft. Maar als er een God bestaat die de natuur overziet en beheerst en in een bepaalde richting wil en kan sturen, waarom stuurt hij de hele evolutie dan niet?⁵⁷

Volgens Hulspas deed het 'intelligent design' noch recht aan de evolutie noch aan het idee van een God. Wie in zijn ogen God en natuurwetten wilde combineren, maakte namelijk zowel God als wetenschappelijk onderzoek tot een aanfluiting. Korthof wees erop dat het lastig is om de 'Ontwerper' te beschrijven. Wat weten wij van Hem? Wanneer grijpt hij in?⁵⁸ Dat er een ontwerp is, zegt weinig over hoe die schepper is.

⁵⁷ Hulspas, 'Reactie van Marcel Hulspas' in *Skepter* 15 (2002-4) 45.

⁵⁸ Korthof, 'God als nanotechnoloog' in *Skepter* 16 (2003-1) 43-44.

Het niet-wetenschappelijke van 'intelligent design' was het belangrijkste punt dat Florens de Wit naar voren bracht.⁵⁹ Volgens De Wit was de argumentatie van Dekker en Meester strijdig met hun uitgangspunten. Natuurwetenschappen trachten de werkelijkheid zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven, maar de natuurwetenschappen moeten volgens Dekker en Meester wel hun grenzen in het oog houden. De natuurwetenschappen bieden geen verklaring voor het hele domein van de werkelijkheid; op de vraag 'waarom er iets is en niet niets' hebben zij geen antwoord. Juist Dekker en Meester maakten zich schuldig aan het overschrijden van het domein:

ID daarentegen acht het schijnbaar noodzakelijk een doel te stellen voor een ontwikkeling. Het wordt onmogelijk geacht dat een willekeurige ontwikkeling zonder doel tot iets als de mens leidt. Deze theorie heeft dus inherente metafysische aspecten die een (externe) causaliteit en vooral doelstelling veronderstellen buiten natuurwetten en algemene regels. Dat is niet verenigbaar met de grondslagen van de natuurwetenschap.⁶⁰

Dekker en Meester stapten volgens hem in hun eigen valkuil. Een andere punt dat De Wit inbracht, was dat Dekker en Meester zeiden dat evolutie tekortschoot, maar er niet werd aangetoond dat het aannemen van 'intelligent design' tot betere resultaten zou leiden. Korthof ging daar in zijn artikel verder op in. De belangrijkste reden voor Korthof om 'intelligent design' af te wijzen, was dat er een mechanisme ontbrak. In de biologie en vooral in de evolutietheorie zijn mutatie en natuurlijke selectie belangrijke mechanismen. Wat heb je verklaard als je iets als onherleidbaar complex hebt bestempeld? Een tweede opmerking was dat ontwerp geen experimenteel begrip is. Het is het antwoord op de vraag en biedt geen vervolgstudie aan.

Korthof karakteriseerde de poging van Dekker en Meester als volgt:

Het pleidooi voor een open houding van D&M is misleidend. Er is meer aan de hand dan alleen dat. Gelet op de doelstellingen van hun Amerikaanse geestverwanten, willen ze de hele wetenschap herdefiniëren. Want dat is er aan de hand als je God weer in de wetenschap en in het biologieonderwijs wilt introduceren. Een open houding? Moeten we dan ook in de biologieschoolboeken vermelden dat

⁵⁹ De Wit, 'Ongepaste metafysica en foute citaten' in *Skepter* 16 (2003-1) 40-42.

⁶⁰ *Ibidem*, 40.

een Nobelprijswinnaar twijfelt aan de theorie dat aids door hiv wordt veroorzaakt?⁶¹

In deze woorden komt de angst naar voren die bij veel bestrijders van 'intelligent design' leefde: er werd een poging gedaan om God via de achterdeur het onderwijs binnen te smokkelen. De Nederlandse discussie werd benaderd vanuit de Amerikaanse controverse. De voornaamste zorg van de critici was niet dat Dekker in God geloofde, maar dat hij de verbinding zocht met de wetenschap. Die verbinding wilden zij niet. Voor Dekker was dat in die fase van zijn ontwikkeling juist een aangelegen punt: geloof heeft een rationele basis en die basis wordt geleverd door 'intelligent design'.

Tweede poging tot versterking van het onderzoeksprogramma

Wat was het antwoord van Dekker en Meester op deze drie reacties? Zij stelden in hun artikel 'Kritische beschouwing van "intelligent design" is gewoon wetenschap' dat wetenschap en ontwerp wel degelijk samen kunnen gaan, daarvoor moesten de lezers het boek *Nature, Design and Science* van Del Ratzsch lezen. Dekker en Meester bestreden daarbij dat zij met het ongelijk van het darwinisme hun eigen gelijk poneren: je kunt iets verwerpen zonder een alternatief te kunnen bieden. Een andere nuancering die ze gaven, was dat ze het darwinistische scenario helemaal niet wilden vervangen. Net als wij nu weten dat Newton deels wel gelijk en geen gelijk had, kan dat ook weleens gelden voor Darwin. Volgens Dekker en Meester wilden zij helemaal niet God weer introduceren in de wetenschap, zoals Korthof suggereerde.

Opvallend aan dit artikel is dat een hulphypothese die deel uitmaakt van de negatieve heuristiek, luider gaat klinken:

Wat is er toch mis met een dergelijk wetenschappelijk proces? Waarom al die heftige reacties? Wij vermoeden dat filosoof Alvin Plantinga wel eens gelijk kan hebben wanneer hij schrijft dat mensen met een atheïstisch wereldbeeld zich van Darwin *afhankelijk* hebben gemaakt [...]. Als je gelooft dat wetenschap geheel en al de realiteit moet kunnen verklaren (een *geloofsuitspraak*, filosofisch geformuleerd in het logisch positivisme en ontologisch reductionisme), dan ben je natuurlijk heel zuinig op Darwin. Als je een vrijer beeld hebt waarin je ruimte durft te laten voor meer dan louter materialisme, dan kun je ook minder verkrampt omgaan met

⁶¹ Korthof, 'God als nanotechnoloog', 44. De Nobelprijswinnaar was Peter Duesberg, een viroloog die lang nadat de relatie tussen HIV-aids algemeen aanvaard was, daar tegen bleef strijden.

suggesties dat we het uiteindelijk niet alleen van Darwin moeten hebben.⁶²

Met andere woorden: de auteurs die kritiek op het denken van Dekker en Meester hadden, worden in het atheïstische kamp geplaatst. Echter, dit was niet de insteek van de discussie: het draaide om de vermenging van geloof en wetenschap.

Conclusie van de discussie in Skepter

De discussie in *Skepter* geeft een mooi beeld van wat er gebeurt als een onderzoeksprogramma onder druk komt te staan en daardoor de rechtvaardiging verandert. Er worden manieren gezocht om de kritiek te pareren. Je krijgt bij deze discussie de indruk dat de opponenten elkaar nooit gelijk geven op bepaalde punten. Toch merk je een verschuiving in argumenten: de hulphypothese dat er een strijd is tussen levensbeschouwingen wordt belangrijker en het idee van ID gaat wat meer naar de achtergrond.

3.5 De verdediging en de verandering

In de vorige paragraaf heb ik twee fases van het proces beschreven: de aanvang en het conflict. Nu ga ik mij richten op de fase van de verdediging en de verandering. Die omschrijving is dubbelzinnig, want verdediging en verandering zijn twee heel verschillende dingen. Toch gebruik ik ze samen, omdat wij bij Dekker inzicht krijgen in zijn verandering door de verdediging van zijn standpunten. In die verdediging zie je veranderingen optreden. In de drie bundels onder redactie van Dekker en zijn 'Woord Vooraf' in het boek bij de vertaling van Francis Collins *De Taal van God* kun je drie opeenvolgende thema's onderscheiden. Het boek *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp* gaat over 'intelligent design'. God als schepper is het onderwerp van *En God beschikte een worm*. In *Omhoog kijken in platland* draait het om de christenwetenschapper.

In het vervolg zal ik die drie thema's langsgaan. De vragen die daarbij spelen, zijn: hoe beargumenteert Dekker dat onderwerp? Hoe wijzigt het onderwerp? Waarom verschuift de thematiek en wat heeft dat voor onze vraagstelling te betekenen?

⁶² Dekker & Meester, 'Kritische beschouwing van 'intelligent design' is gewoon wetenschap' in *Skepter* 16 (2003-3) 45.

'Intelligent design'

Na de discussie in *Skepter* in 2002-2003 was de eerste grote publicatie over dit onderwerp het boek *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp* (2005). Het is een boek waaraan een grote groep mensen heeft meegewerkt en dat een groot gebied bestrijkt. Het is onderverdeeld in zes rubrieken: geschiedenis, biologie, kosmologie, wiskunde, menswetenschappen en filosofie. Binnen deze rubrieken zijn er verschillende bijdragen. De schrijvers waren niet allemaal aanhangers van 'intelligent design'; zo heeft ook Jan Lever een artikel geschreven. In de jaren zestig had deze VU-hoogleraar zich duidelijk uitgesproken voor het idee van evolutie. Wat de schrijvers wel gemeenschappelijk hebben, is betrokkenheid bij het christelijk geloof: het merendeel was protestant; drie waren katholiek.

Cees Dekker heeft aan de bundel een drietal bijdragen geleverd: zo is de inleiding van hem in samenwerking met Ronald Meester en René van Woudenberg, er is een artikel over het mysterie van het leven en een over de moleculaire nanotechnologie van het leven. Deze artikelen wil ik niet in detail beschrijven; ik let vooral op de rechtvaardiging van zijn standpunten. Aan de hand van deze publicaties ontstaat er ook inzicht in de manier waarop zijn onderzoeksprogramma zich ontwikkelde.

Het 'Woord vooraf' laat zich het beste lezen als een uiteenzetting van de harde kern van Dekkers onderzoeksprogramma.

Al deze berichten uit wetenschapsland gaf het grote publiek de overtuiging dat de grote vraag naar de oorsprong van alles wat leeft, door de wetenschap bijna, of misschien wel helemaal, beantwoord was. De hele idee dat er een ontwerp zou kunnen zijn, verdween naar de achtergrond, en de oprukkende wetenschap leek God meer en meer overbodig te maken.⁶³

Voor de auteurs was God niet overbodig geworden en had de wetenschap dat ook niet bewezen. Het mysterie was eerder groter geworden met de groei van onze kennis. Een belangrijk voorbehoud dat de schrijvers daarbij maakten, was dat zij geen creationisten zijn: zij gaan niet uit van een schepping van de wereld door God in zes dagen. Het idee van een gedeeltelijke evolutie omarmden zij: op aarde hebben zich evolutionaire processen afgespeeld, maar de auteurs zien daar geen

⁶³ Dekker, Meester & Van Woudenberg, 'Inleiding' in *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp*, Dekker, Meester, Van Woudenberg (red.), (Kampen, 2005) 10. Het foute enkelvoud 'gaf' bij berichten staat in het artikel van Dekker.

afdoende verklaring in voor hoe het heeft kunnen gebeuren en voor al het leven op aarde.⁶⁴

Een ander deel van de harde kern, dat er geen conflict is tussen geloof en wetenschap, komt terug in de opmerking 'alle auteurs in dit boek zijn wetenschappers die hun sporen ruimschoots hebben verdiend. En allemaal beperken zij zich tot de gebieden waar ze gezien hun achtergrond en expertise ook iets over zouden kunnen zeggen.'⁶⁵ In de discussie in *Skepter* werd Dekker en Meester het verwijt gemaakt dat zij hun boekje te buiten waren gegaan. Nu claimden zij dat zij binnen de lijnen van het wetenschappelijk bedrijf en hun wetenschappelijke expertise bleven.

De uitwerking van deze harde kern krijgt voor Dekker gestalte in de twee bijdragen: 'Het mysterie van de oorsprong van het leven' en 'De moleculaire nanotechnologie van het leven'. Zij vormen een onversneden pleidooi voor het 'intelligent design'. Daarbij is vooral de manier van redeneren voor ons interessant.

Al op een van de eerste bladzijden van het artikel 'Het mysterie van de oorsprong van het leven' verklapte Dekker zijn conclusie: 'een eeuw van intensief wetenschappelijk onderzoek heeft eigenlijk een impasse opgeleverd. De natuurwetenschap heeft simpelweg geen antwoord op de vraag hoe het leven ooit is ontstaan.'⁶⁶ Om die impasse aan te tonen gebruikte hij achttien van de tweeëntwintig bladzijden die het stuk besloeg. Als argumenten droeg Dekker aan dat het bijzonder was dat het biologische leven zich zo snel had ontwikkeld: binnen 100 miljoen jaar en dat is voor geologen een korte tijd. Daarbij kwam dat het tot nu toe niet gelukt is om te reconstrueren hoe het leven zich heeft ontwikkeld. Volgens Dekker leek de overgang van ongeordend leven naar geordend leven niet denkbaar zonder een ontwerper. 'Een onbevangen waarnemer [...] zou er een ontwerp in ontwaren.'⁶⁷

Ook in het tweede artikel is Dekker vooral bezig de argumenten van tegenstanders ontkrachten. Ook dit keer gaf hij al vroeg in het hoofdstuk zijn standpunt bloot.

Met enige gezonde wetenschappelijke scepsis zal het snel duidelijk zijn dat dat [Darwins mechanisme van evolutie, M.P.] bepaald geen uitgemaakte zaak is, en dat de perspectieven voor een op toeval gebaseerd darwinistisch scenario niet gunstig zijn. [...] Op wetenschappelijke gronden

⁶⁴ Ibidem, 11,12.

⁶⁵ Ibidem, 14.

⁶⁶ Dekker, 'Het mysterie van de oorsprong van het leven' in *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp*, Dekker, Meester en Van Woudenberg (red.), (Kampen, 2005) 81.

⁶⁷ Ibidem, 100.

is er daarom veel te zeggen voor de stelling dat er een intelligent ontwerp ten grondslag ligt aan de biologie van de cel.⁶⁸

Welke argumenten zag Dekker voor deze stelling? Een eerste vraag die hij stelde, was wat er minimaal nodig is voor leven. Typerend voor levende cellen zijn metabolisme, reproductie, complexiteit en aanpassingsvermogen. Hoe is de moleculaire wereld van de cel volgens hem ontstaan? Dekker stuitte op een moeilijkheid van het darwinistisch verklaringsmodel: je moet kunnen aantonen hoe een mutatie een positief gevolg heeft. Dat geldt niet voor één mutatie, maar voor duizenden. Dat is noodzakelijk om een verklaring te bieden voor de overgang van bijvoorbeeld een mensaap naar de mens die wij zijn. Volgens Dekker namen 'de wetenschappers simpelweg aan dat het via het darwinistisch principe van toevallige variaties en natuurlijke selectie zal zijn gegaan, maar veel empirisch bewijs voor dit mechanisme voor macro-evolutie is er niet.'⁶⁹ Hij voegde eraan toe dat het darwinistisch scenario misschien wel kan, maar dat hij het niet waarschijnlijk achtte. Vervolgens kwam Dekker met het principe van onherleidbaar complexiteit van Michael Behe. Behe had volgens Dekker met voorbeelden van onherleidbare complexiteit tegenvoorbeelden gegeven voor het denken van Darwin.

Tot slot ging Dekker in op wat het idee van ontwerp had veroorzaakt bij vakgenoten.

De idee van een intelligent ontwerp van structuren in de natuur roept sterke reacties op bij sommige vakgenoten. De heftigheid van de reacties verraadt dat het hier niet gaat om een neutrale discussie over complexe structuren in de biologie, maar dat er diepere gevoelens worden aangesproken.⁷⁰

Volgens sommige wetenschappers werd God op deze manier de wetenschap binnen gesmokkeld. Dit was in Dekkers ogen niet correct: de ontwerper kan iedereen zijn. Ook het bezwaar dat ontwerp geen onderzoeksprogramma mogelijk maakte omdat dat het eind is van alle discussie, hield geen stand: er is onderzoek te doen, bijvoorbeeld naar de minimale complexiteit. De laatste opmerking is

⁶⁸ Dekker, 'De moleculaire nanotechnologie van het leven', in *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp*, Dekker, Meester en Van Woudenberg (red.), (Kampen, 2005) 118.

⁶⁹ Ibidem, 124.

⁷⁰ Ibidem, 131.

boeiend, omdat het een positieve heuristiek is. Dat wil zeggen: Dekker biedt een methode waarop het onderzoeksprogramma zich verder kan ontwikkelen.

Wat levert de bespreking van deze artikelen van Dekker voor ons op? De blik wordt duidelijk meer naar binnen gekeerd. In *Skepter* was de discussie extern, met opposanten. Dit is een boek van grotendeels gelijkgezinden voor gelijkgezinden. Dekker komt naar voren als een duidelijke pleitbezorger van 'intelligent design'. Wat zijn onderzoeksprogramma aangaat, vormen deze stukken vooral een krachtig pleidooi voor zijn zienswijze. De hulphypothesen worden nog eens duidelijk uiteengezet.

Schepping

Een jaar na het boek *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp* kwam Dekker, met Van Woudenberg en Meester, met een nieuw boek *En God beschikte een worm* (2006). Wat is het verschil tussen beide boeken? Er is een verschuiving in thematiek. De ondertitels van beide boeken laten dat mooi zien. Bij het eerste boek is de ondertitel 'Over toeval en doelgerichtheid in de evolutie' en die van de tweede is: 'Over schepping en evolutie'. Deze verschuiving is meer dan een andere benadering van dezelfde thematiek: er gaat in mijn ogen een andere stellingname achter schuil. Dat komt duidelijk naar voren in de 'Inleiding' die een gezamenlijke productie is van Dekker, Meester en Van Woudenberg.

De auteurs openen hun artikel met een tweedeling bij de hoofdvraag of schepping en evolutie samen kunnen gaan. Zij beschrijven dat volgens sommigen de aarde ongeveer 6.000 jaar geleden geschapen is in een serie van 6 dagen van 24 uur. Dat er dieren in de aardlagen gevonden worden, weersprekt deze visie niet, omdat een vloed 4.500 jaar de aarde overstroomde. Dit alles staat verhaald in het Bijbelboek Genesis en dat zou precies uitdrukken hoe het gegaan zou zijn. De tegenovergestelde visie is het naturalisme. Volgens deze visie is de wereld niet geschapen, maar ontstaan door de oerknal en is de mens na miljarden jaren, door toeval, ontstaan. Het verhaal van de Bijbel heeft voor dit standpunt geen waarde. Het is de wetenschap die dit alles heeft laten zien.

Ten opzichte van deze uiterste posities nemen de auteurs een middenpositie in.

Het [is] van belang om wetenschap en levensbeschouwing te onderscheiden en niet te doen alsof een bepaalde levensbeschouwing, in

dit geval een materialistische, is gebaseerd op wetenschap terwijl een theïstische daarmee in tegenspraak is.⁷¹

Er treedt in deze inleiding een verschuiving ten aanzien van de geloofsvoorstelling op. De middenpositie wordt niet in het domein van de wetenschap gesitueerd, zoals bij het idee van 'intelligent design', maar in het gebied van de (geloofs)overtuigingen. De strijd is niet meer tussen darwinisme en geloof, maar tussen naturalisme en scheppingsgeloof.

Als je dit koppelt aan het onderzoeksprogramma dat God schepper is, blijkt dat de hulphypothese dat de werkzaamheid van God in deze wereld te vangen is door het idee van 'intelligent design', is vervallen. Dit wordt echter niet openlijk gezegd. Het 'intelligent design' vormt geen schakel meer om geloof en wetenschap te rijmen. De hulphypothese dat er een conflict tussen wereldbeelden is, is juist prominent aanwezig. Voor het eerst zagen wij deze hulphypothese aan het eind van de discussie in *Skepter*.

In de andere bijdrage van Dekker aan deze bundel 'Schiep God de mens of schiep de mens god?'⁷² komt deze hulphypothese duidelijk terug. De vraag die Dekker zich stelde, was of een theïstisch wereldbeeld een betere beschrijving gaf van de werkelijkheid dan een atheïstisch. Hij verweest naar de discussie die hij de afgelopen jaren had gevoerd en zei dat hij tot de conclusie was gekomen dat het bij de discussie over geloof en wetenschap draaide om het wereldbeeld dat iemand hanteert; voor hem was er geen conflict tussen geloof en wetenschap. Het wereldbeeld is alles bepalend.

Het wereldbeeld dat Dekker in dit artikel verdedigde, was dat van het theïsme. Als tegenpool van dit theïstische perspectief was er het naturalistische wereldbeeld. Dat naturalisme was voor hem hetzelfde als 'atheïsme, materialisme, sciëntisme, fysicalisme, modernisme of seculier humanisme.'⁷³ Dekker gaf enkele karakteristieken van het theïsme: er is een God die de wereld heeft gemaakt, de mens is geen doelloos product van de evolutie maar een uniek wezen. Er is een duidelijk verschil tussen goed en kwaad. Na de dood leeft de mens door. Het naturalisme staat voor alles waar het theïsme niet voor staat: het bestaan is zinloos, er is geen god en de mens is een doelloos product van de evolutie.

Vervolgens ging Dekker deze visies testen om te kijken welk standpunt het beste overeenkomt met de werkelijkheid. Het antwoord zal niet verbazen: het

⁷¹ Dekker, Van Woudenberg, Meester, 'Inleiding' in *En God beschikte een worm*, Dekker, Van Woudenberg, Meester (red.), (Kampen, 2006) 10.

⁷² Dekker, 'Schiep God de mens of schiep de mens God?' in *En God beschikte een worm*, Dekker, Van Woudenberg, Meester (red.), (Kampen, 2006) 360-383.

⁷³ Ibidem, 364.

theïsme. De redenen hiervoor waren dat het theïstisch wereldbeeld een antwoord gaf op de vraag waarom de wereld wiskundig inzichtelijk is, het leverde een helder verhaal over het begin van de wereld, en ook voor de evolutie van het leven bood zij een betere verklaring. Theïsme leverde een duidelijke basis voor een scheiding tussen goed en kwaad.

Het is duidelijk dat er in het onderzoeksprogramma fundamentele verschuivingen hebben plaatsgevonden. Wat opvalt, is dat het onderzoeksprogramma met de harde kern, dat geloof en wetenschap samengaan, overeind blijft, maar met nieuwe argumenten: het theïsme is beter dan het atheïsme. De hulphypothese over het conflict tussen de levensbeschouwingen op wijsgerig gebied komt hier in alle hevigheid terug. De hulphypothese van 'intelligent design' lijkt te zijn verlaten.

Dit boek geeft ons inzicht in de verschuiving die er in de discussie plaatsvindt. De strijd gaat niet meer tussen darwinisme en 'intelligent design', maar tussen theïsme en atheïsme. Schepping speelt op de achtergrond een rol. Deze verschuiving wordt niet uitgebreid beargumenteerd. Dat deze verschuiving niet wordt uitgelegd, zal er mee te maken hebben dat auteurs niet vinden dat zij zijn veranderd. De tegenstander is nog steeds dezelfde. Bij deze tegenstander is wel de vraag te stellen: is dit een reële tegenstander of een fictieve? Ik denk dat het om een fictieve tegenstander gaat, omdat het onduidelijk blijft welke persoon die tegenpositie representeren. Er worden wel namen genoemd, maar die personen vertegenwoordigen meestal een uiterste. Deze fictieve tegenstander lijkt nodig te zijn om het eigen onderzoeksprogramma van plausibiliteit te voorzien. De harde kern blijft dus in dit boek gehandhaafd, maar je ziet wel dat er hulphypotheses vervangen worden.

De christenwetenschapper

In de loop van 2006 kwamen de eerste berichten naar buiten dat Cees Dekker van gedachten zou zijn veranderd. Het eerste stuk waaruit deze verandering zou blijken, was het 'Woord vooraf' bij de *Taal van God* van Francis S. Collins⁷⁴. Collins was de leider van het 'human genome project' waarbij alle genen van de mens in kaart werden gebracht. Daarnaast was hij evangelicaal en met dit boek wilde hij in de VS zijn positie voor zijn eigen achterban duidelijk maken. Dit 'Woord vooraf' van Dekker valt buiten de reeks boeken, maar is voor ons onderzoek wel interessant.

In het artikel werd met geen woord gerept over Dekkers veranderde inzicht. Het boek van Collins sprak Dekker aan, omdat Collins voor hem een

⁷⁴ Geraadpleegd op <http://www.ceesdekker.net>, 16 augustus 2013.

voorbeeld was van hoe geloof en wetenschap te combineren zijn, zeker ook op het punt van schepping en evolutie.

Vanzelfsprekend komt ook het thema evolutie aan de orde. Collins is volstrekt overtuigd van de evolutionaire geschiedenis van onze wereld en ziet niets in creationisme of 'intelligent design'. Hij combineert zijn evolutiewetenschap op overtuigende en natuurlijke wijze met zijn christelijke geloof. Ik vind *De taal van God* een prachtig boek van een oprecht mens die op intellectueel verantwoorde wijze helder uitlegt dat geloof en wetenschap elkaar niet bijten maar elkaar juist mooi aanvullen.⁷⁵

Deze combinatie van gepassioneerd geloof en wetenschap kwam volgens Dekker meer voor. Dekker somde een lijstje op: Nobellaureaat Charles Townes, de uitvinder van de laser; William Phillips die de Nobelprijs kreeg voor zijn onderzoek naar atoomkoeling; Rosalind Picard, pionier op het gebied van computers en emotie; James Tour, pionier van de moleculaire elektronica; en Richard Smalley, Nobellaureaat en pionier op het gebied van de nanotechnologie. Daarbij hoorde ook Francis Collins.

Zonder de vermelding dat dit 'Woord vooraf' de eerste publicatie van Dekker was na zijn verandering, was die verandering misschien niet opgevallen. Er werden weinig woorden gewijd aan het idee van 'intelligent design'. De hoofdmoot van het 'Woord vooraf' bestond uit een uitwerking van de harde kern dat er geen conflict bestaat tussen geloof en wetenschap. Je ziet het onderzoeksprogramma in een nieuwe vorm gepresenteerd. De hulphypothese van 'intelligent design' is losgelaten en vervangen door die van theïstische evolutie. Zeer prominent komt de gedachte naar voren dat geloof en wetenschap verenigbaar zijn.

Het thema van de christenwetenschapper kreeg een vervolg in een tweetal bundels: in het boek *Omhoog kijken in platland* en in de bundel *Geleerd & Gelovig*. De laatstgenoemde bundel (2008) bevatte tweeëntwintig persoonlijke verhalen van wetenschappers over de verbinding die zij legden tussen geloof en wetenschap. Het artikel dat Dekker daarvoor heeft geschreven, 'Uit wie ik ben en was' heb ik hierboven benut en laat ik hier buiten beschouwing. Ik richt mij nu op de andere bundel met de vraag: hoe rechtvaardigt Dekker zijn nieuwe standpunt ten opzichte van zijn oude?

Het eerste wat opvalt, is de bijzonder strijdbare toon van de bundel *Omhoog kijken in platland*: de strijd wordt aangeboden met de overtuiging dat

⁷⁵ Ibidem.

geloof en wetenschap niet samen kunnen gaan. Het tweede is dat de kring van te bespreken onderwerpen in verhouding tot de eerdere bundels nog breder is geworden: van ontwerp via het algemene onderwerp 'schepping' naar alle mogelijke onderwerpen. De kernvraag is de verenigbaarheid van christelijk geloof met modern wetenschappelijk onderzoek. Daarbij is de samenstelling van de redactie gewijzigd. De plaats van Ronald Meester is ingenomen door Gijsbert van den Brink. Vermoedelijk heeft dit te maken met het feit dat Meester theologisch substantieel verschilde van Dekker en Van Woudenberg.⁷⁶ Dekker had een tweetal bijdragen in deze bundel: de 'Inleiding', samen met de andere redacteurs, en het artikel 'Naar een *Brave New World*?'

In de 'Inleiding' werden de piketpaaltjes geslagen. Het tegenfront werd gevormd door auteurs als Richard Dawkins, Daniel Dennett, Sam Harris en de Nederlanders Dick Swaab, Piet Borst en Herman Philipse. Van den Brink, Van Woudenberg en Dekker verweten hen 'provincialisme':

Een benadering die God en het geloof in God per definitie uitsluit uit elk serieus discours, is vergelijkbaar met de benadering van de platlander die niet bereid is te denken buiten het platte vlak van zijn waarneembare wereld – die als het ware niet omhoog kan kijken – en die van de weeromstuit dan concludeert dat er dus wel niet meer zal zijn dan zijn eigen platte vlak.⁷⁷

In het boek *Flatland* van Edwin A. Abbott, uit 1884, werd de wereld ervaren als tweedimensionaal. Toen er een derde dimensie bleek te zijn, doordat een bol binnendrong in de tweedimensionale wereld en zich daar toonde als een cirkel die groter en kleiner kon worden, riep dat verwondering op, maar werd het idee van die extra dimensie niet toegelaten tot het denken. De auteurs wilden wel met een 'derde dimensie' rekenen en lieten zien dat de wetenschap niet heeft aangetoond dat geloven onhoudbaar was. Het ging hier in het bijzonder om het christelijke geloof. De meeste auteurs van het boek gingen uit van een 'contactmodel' van geloof en wetenschap; het zijn geen gescheiden werelden en op de plaatsen waar ze elkaar raken, is een dialoog zinvol. Binnen het spectrum aan christelijke geloofsposities kiezen de auteurs voor een positie die zij omschrijven als orthodox. Dat orthodoxe omschrijven de schrijvers als volgt:

⁷⁶ Smedes, 'Recensie "Omhoog kijken in platland"', op http://tasmedes.wordpress.com/2007/10/09/recensie_omhoog/. Geraadpleegd op 12 mei 2014.

⁷⁷ Dekker, Van Woudenberg en Van den Brink, 'Inleiding' in *Omhoog kijken in platland*, Dekker, Van Woudenberg, Van den Brink (red.), (Kampen, 2007) 14.

De ene God die zij via Israël, Jezus Christus en de Geest hebben leren kennen, is tegelijkertijd de Schepper van hemel en aarde. Zijn werken in schepping en verlossing spreken elkaar niet tegen.⁷⁸

De auteurs grensden hiermee hun positie af van christenen die van deze overtuigingen afwijken. Hieruit blijkt duidelijk dat het hen gaat om hun geloofsopvatting die volgens hen te rijmen is met het wetenschappelijke bedrijf.

Om dit punt uit te werken richtte Dekker in zijn artikel 'Naar een *Brave New World*' zijn blik op de techniek. Is de technologie nog een werktuig ten dienste van de mens of gaat de technologie ingrijpen op de kern van de menselijkheid zelf? Om deze vraag te beantwoorden maakte Dekker gebruik van de bekende strategie om twee uiterste te schetsen en vervolgens bij het midden uit te komen. De middenweg werd gevormd door een christelijke kijk op de mens en de techniek. Volgens hem ligt er altijd een wereldbeeld ten grondslag aan dit soort discussies: een gesprek over toekomstidealen is niet neutraal te voeren, maar vraagt altijd om een vertrekpunt. Vanuit christelijk oogpunt koos Dekker voor techniek die herstelt in plaats van verbetert. Het streven naar een verbeterde mens is niet te rijmen met het christelijke geloof. En passant nam Dekker stelling tegen het atheïstisch materialisme, want dit was strijdig met het beeld van de mens in de Bijbel. Daarin is de mens meer dan materie.⁷⁹ Binnen het atheïstisch materialisme is dit niet het geval. Hierbij tekende Dekker wel aan dat hij extremen schetste en veel mensen zich in het midden ophouden. Een christen is dus niet in principe tegen techniek, maar het gaat erom hoe de techniek wordt gebruikt.

De harde kern uit het onderzoeksprogramma namelijk dat God schepper is van de wereld, komt niet expliciet voor in dit artikel. Het andere deel van de harde kern vormt hier het hoofdthema: er is geen conflict tussen geloof en wetenschap. Die harde kern krijgt hier een nieuwe hulphypothese: het christelijke geloof biedt het beste morele leiderschap. De harde wetenschap van de feiten is verlaten en de discussie gaat nu over de waarden.

In *Omhoog kijken in platland* komt een eerste uitwerking van Dekkers gewijzigde programma en ook van zijn veranderde strategie naar voren. De toon is even strijdbaar als in *Skepter*, maar daar waren er reële tegenstanders en echte gesprekspartners zoals Marcel Hulspas. Nu is de discussie veel meer intern. Het klinkt heel sterk dat de strijd wordt aangegaan met het erkende atheïsme of de

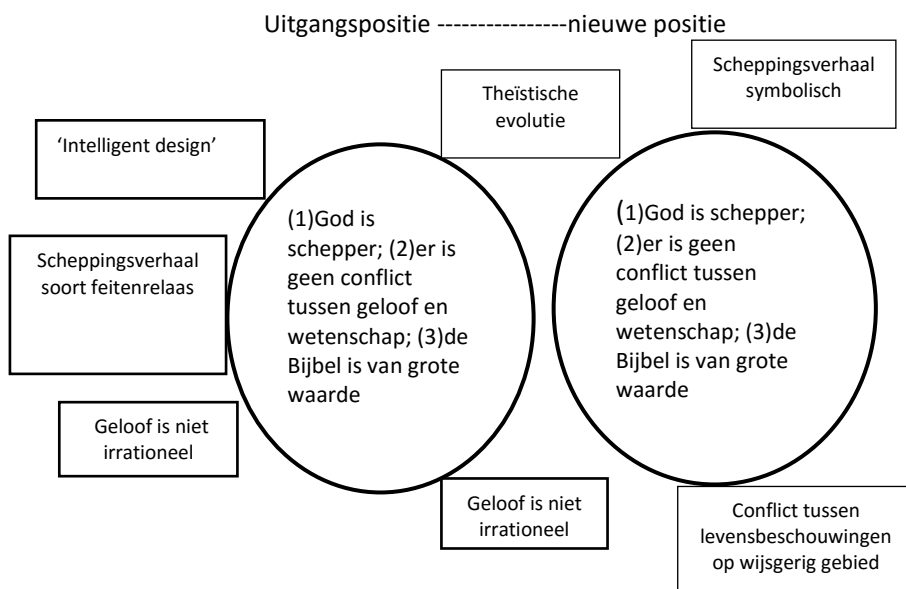
⁷⁸ Ibidem, 15.

⁷⁹ Dekker, 'Naar een *Brave New World*' in *Omhoog kijken in platland*, Dekker, Van Woudenberg, Van den Brink (red.), (Kampen, 2007) 292-293.

vertegenwoordigers ervan, maar zo publiekelijk is het niet. Ten aanzien van zijn eerste inzet levert Dekker veel terrein in: het gesprek is binnen de eigen groep.

Conclusie de verdediging en de verandering

Er zijn heel wat artikelen van Dekkers hand langsgekomen. In geen van de publicaties is er expliciet sprake van een afscheid van de ideeën uit eerdere publicaties zoals 'toen zag ik het verkeerd'. Maar er is wel een verschuiving bij Dekker opgetreden: elke publicatie is een nieuwe stap.

Figuur E. Dekkers veranderde onderzoeksprogramma

Het gaat van het verdedigen van 'intelligent design' om geloof en wetenschap te verbinden, naar het laten vallen van 'intelligent design'. De harde kern blijft echter gelijk. Er is geen grondige revisie van het onderzoeksprogramma. De kern die ik had omschreven als (1) Er is geen conflict tussen geloof en wetenschap; (2) God is schepper; (3) De Bijbel is van grote waarde, blijft staan. Je ziet wel dat de laatste twee in de latere discussie nauwelijks een rol spelen. Uiteindelijk draait het voor Dekker om het eerste punt dat wordt uitgevochten op het terrein van het tweede en het derde punt. In de hulphypothesen is er wel een lijn te ontdekken: de hulphypothese van 'intelligent design' verdwijnt en daarvoor in de plaats komt de strijd tussen de levensbeschouwingen op wijsgerig gebied en de gedachte van theïstische evolutie. Beide hulphypothesen zijn verbonden met een andere: het

geloof is niet irrationeel. De stelling blijft staan, maar de basis verandert. In het begin ziet Dekker de rationele karakter terug in de natuurwetenschappen, later herkent hij die veel meer in de wijsbegeerte. Daarbij is wel de vraag te stellen of aan de linkerkant niet de hulphypothese moet worden toegevoegd dat er een conflict is tussen wetenschappelijke theorieën onderling. In mijn ogen zou dat alleen een explicitering zijn van wat de hulphypothese 'intelligent design' behelst. Dat wordt in dat begrip voorondersteld. Wat ook verandert, is Dekkers visie op de Bijbel. Het scheppingsverhaal in Genesis 1 en 2 is hij symbolisch gaan verstaan.

3.6 De drie vragen

De reconstructie die ik hierboven heb gegeven, dient als doel om de drie leidende vragen te bespreken. In deze paragraaf zal ik ze stuk voor stuk langsgaan.

Intellectuele rechtvaardiging betrokkene

Met betrekking tot de intellectuele rechtvaardiging van Flew heb ik opgemerkt dat er een narratief is. Met dit narratief hing een interne beoordeling samen door degene die van gedachten veranderde. Door het verhaal krijgt de verandering zijn aanspraak op epistemologische verbetering. Wat Dekker betreft, bij hem vind je een verhaal zoals wij dat hebben gezien in het autobiografische artikel 'Uit wie ik was', maar het gaat mij te ver om hier het verhaal als een intellectuele rechtvaardiging van de verandering te zien. De sfeer van het artikel is wel verhalend, maar het gaat over de persoonlijke ontwikkeling van zijn geloofsleven in plaats van verdedigen waarom hij veranderd is. Dekker gaf wel aan waarom hij zich geroerd had in de discussie rond 'intelligent design': hij ervoer het als roeping om over geloof en wetenschap na te denken. Dekker gaf in dat artikel aan dat zijn nieuwe positie beter is, omdat hij een beter inzicht had gekregen in de verhouding tussen geloof en wetenschap. Echter, nergens tref je een terugblik aan op het verleden of een duidelijke rechtvaardiging van de nu gekozen positie. In een van de eerste krantenberichten, uit 2006, over zijn verandering is die ook niet te vinden.

Dekker zegt de afgelopen maanden vaak verkeerd te zijn begrepen. Hij wilde een debat over toeval en doelgerichtheid binnen de evolutietheorie, 'maar nu lopen allerlei discussies door elkaar.' De naam van de

wetenschapper raakte onlosmakelijk verbonden met ‘intelligent design’, een ontwikkeling waar hij niet blij mee is. ‘Ik ben geen ID-aanhanger.’⁸⁰

Ik denk dat dit citaat wel wat laat zien. De insteek van zijn oratie was een debat over toeval en doelgerichtheid, en dat debat diende een hoger doel: aantonen dat geloof en wetenschap goed te verbinden zijn. Dekkers publicaties in *Schitterend ongeluk of sporen van ontwerp* waren een stevig pleidooi voor ‘intelligent design’. De wijze waarop Dekker die artikelen schreef, is niet te beschouwen als een afstandelijke beschouwing: zij getuigden van Dekkers vertrouwen in ‘intelligent design’. De mist die Dekker in het hiervoor gegeven citaat legde over zijn verbondenheid met ‘intelligent design’, heeft waarschijnlijk te maken met de commotie rond zijn standpunten en de mogelijke gevolgen die dat voor hem als internationaal vermaard natuurkundige zou kunnen hebben. Een zeer korte intellectuele rechtvaardiging van de verandering komen wij tegen in een interview in het dagblad *Trouw*. Op de vraag van de journalist naar Dekkers interesse in ‘intelligent design’ zei hij:

‘Tien jaar geleden had ik inderdaad interesse in ‘intelligent design’. Deze leer heb ik later verlaten nadat ik er wetenschappelijk in teleurgesteld was geraakt. Dit raket ik liever niet weer op.’⁸¹

Over deze intellectuele rechtvaardiging moet ik concluderen dat die weinig is ontwikkeld. In de eerdergenoemde publicatie, ‘Uit wie ik was’, wordt deze teleurstelling in wetenschappelijk opzicht niet genoemd. In geschreven bronnen is die niet terug te vinden. Het is voor mij daarom moeilijk om deze intellectuele rechtvaardiging te wegen. Ik denk dat wij wel een bevestiging zien van ons uitgangspunt dat de rechtvaardiging een doel dient. Degene die de verandering heeft ondergaan, heeft met de intellectuele rechtvaardiging iets voor ogen. In het geval van Flew was dat duidelijk: hij wilde zichzelf als gerespecteerd filosoof verdedigen. Dat Dekker afziet van een duidelijke rechtvaardiging, heeft ook een doel, alleen verschilt het publiek waarvoor beiden schrijven. De ‘peer group’ voor Flew waren filosofen, maar voor Dekker natuurwetenschappers. In dat laatste verband is het minder zinvol om de inhoudelijke argumentatie nogmaals langs te gaan; zonder nadere toelichting terugkeren tot acceptatie van evolutiebiologie als wetenschappelijke standaard is voldoende. De eindpositie hoeft niet

⁸⁰ Vermeulen, ‘Cees Dekker: ik ben geen ID-aanhanger’ in *Nederlands Dagblad*, 15 april 2006.

⁸¹ Kuiken en Van Keeken, ‘Hoe uitgesproken kunnen gelovige wetenschappers zijn?’ in *Trouw*, 14 maart 2013.

gerechtvaardigd te worden, want die is algemeen gedeeld in deze 'peer group' (anders dan bij Flew). Hooguit heeft Dekker dus iets uit te leggen aan zijn religieuze geestverwanten, want daar is de eindpositie niet vanzelfsprekend geaccepteerd. Dat gebeurde via de boeken. Hierbij werd Dekker, al dan niet opzettelijk, geholpen door de EO-presentator Andries Knevel. Knevel nam in een tv-uitzending van het programma 't Zal je maar gebeuren' op 3 februari 2009 publiekelijk afscheid van het creationistische verleden van de Evangelische Omroep, wat een storm van protest teweegbracht.⁸² Hierbij moet wel gezegd worden dat Dekker die eindpositie 'stilzwijgend' verdedigt: er wordt in de artikelen geen afstand genomen van eerdere publicaties.

Rationele reconstructie en beoordeling reconstructie

Tijdens de bespreking van de verschillende publicaties heb ik het analysemodel gebruikt en daarbij geschetst welke bewegingen er waren. Als wij het veranderingsproces van Dekker schematisch weergeven is, is het als volgt te vatten. De authentieke religieuze betrokkenheid wordt gevormd door betrokkenheid op Christus. De 'belief content' van de authentieke betrokkenheid stel ik gelijk aan een onderzoeksprogramma. In de harde kern zitten drie overtuigingen: God is schepper, er is geen conflict tussen geloof en wetenschap en de Bijbel is van grote waarde. Er zijn in het begin drie hulphypothese zichtbaar: geloof heeft een rationele basis, het Schriftgezag is absoluut en het 'intelligent design'. In de harde kern vinden geen veranderingen plaats, maar wel op het vlak van de hulphypotheses. Het idee van God als schepper wordt niet meer geconcretiseerd met het idee van 'intelligent design', maar met theïstische evolutie. De aanspraak dat 'het scheppingsverhaal een feitenrelaas is' vermindert en maakt plaats voor de gedachte dat 'het scheppingsverhaal symbolisch te lezen is'. De hulphypothese 'geloof heeft een rationele basis' blijft grotendeels bestaan. Door het laten vallen van het 'intelligent design' is de toepassing daarvan verplaatst van de natuurwetenschappen naar de wijsbegeerte: er is een strijd tussen wereldbeelden en het christelijke wereldbeeld is intellectueel en moreel het beste. De rationele basis is dus minder empirisch en meer wijsgerig. Hoe kunnen wij deze verandering epistemologisch beoordelen?

Met Charles Taylor onderscheidde ik drie typen van verandering die je als winst zou kunnen beoordelen. Bij het eerste type kun je de verbetering tussen twee posities tonen aan de hand van een extern principe: positie B gaat bijvoorbeeld beter om met de feiten. Bij het tweede type kun je intern

⁸² Drost, 'De evolutie van de Evangelische Omroep' in *Trouw*, 5 februari 2009.

demonstreren dat positie B waarheidsgetrouwer is dan positie A, omdat positie B positie A kan verklaren en niet anders om. Bij het derde type geldt dat je je positie aanpast op grond van nomische principes, bijvoorbeeld coherentie. Welke van deze drie is toepasbaar?

De verandering van hulphypothesen van 'intelligent design' naar theïstische evolutie zou je kunnen beschouwen als een voorbeeld van type (1), al is het moeilijk om bij dit type de feiten te noemen: het gaat om een wijsgerige interpretatie van de natuurwetenschappelijke gegevens. Welke interpretatie is de meest waarschijnlijke? De feiten spelen daar deels een rol in. De moeilijkheid bij het gebruik van dit type is dat het een uitgebreide behandeling van beide posities vraagt: waarom gaat de een beter om met de feiten dan de ander? Als ik dit type als passend zou beoordelen, smokkel ik gemakkelijk mijn voorkeuren binnen. Voor het tweede type valt zeker wat te zeggen, omdat bij positie B theologische en hermeneutische problemen worden opgelost die positie A kende: het Genesis-verhaal als feitenrelaas en het idee van 'intelligent design' bleken slecht houdbaar te zijn. Omdat de nieuwe positie deze hulphypothese niet meer kent, kun je het als een verbetering beschouwen. Een vraag die daarbij komt kijken, is of de gehele positie ook beter is: hoeveel dichter zijn wij bij de waarheid? Wat moet je denken van de hulphypothese dat er een conflict is tussen wereldbeelden en dat het christelijke wereldbeeld de beste is? Op deze vragen wil ik in het laatste hoofdstuk terugkomen. Het derde type acht ik hier niet goed van toepassing.

Conclusie

Een belangrijke conclusie van dit hoofdstuk is dat de intellectuele rechtvaardiging verschillende doelgroepen kan dienen en dit van invloed is voor de wijze waarop de verandering wordt gerechtvaardigd. Voor Dekker waren dat potentieel twee groepen: de mede-gelovigen en de mede-wetenschappers. Toen hij een positie innam die voor veel mede-gelovigen goed aanvaardbaar was, stond hij voor de uitdaging om zich staande te houden voor het wetenschappelijke publiek. In de latere fase keerde het om; hij sloot zich aan bij de in wetenschappelijke kring gangbare positie, en besteedde zijn energie in dit opzicht aan het bespreken van die positie voor mensen met een min of meer vergelijkbare religieuze oriëntatie.

3.7 Een verbetering: van 'intelligent design' naar theïstische evolutie?

Wij hebben Cees Dekker gevolgd tijdens zijn verandering van 'intelligent design' naar theïstische evolutie. Wat heeft die speurtocht opgeleverd? Veel van wat wij bij Flew zagen, zien wij ook bij Dekker, maar er zijn nieuwe punten. De authentieke

betrokkenheid heeft een eigen dynamiek. Als het gaat om de intellectuele rechtvaardiging dienen wij te bedenken dat zij een doel dient. Voor dat doel is het publiek bepalend. Dekker had twee publieken: zijn mede-wetenschappers en zijn mede-gelovigen. Dat Dekker vaag is over zijn verbondenheid met 'intelligent design' heeft te maken met de eerste groep: tot deze groep behoorde hij, maar hij leek er door zijn opvattingen uit weg te vallen. Wat de weging van de rationele reconstructie betreft: zijn nieuwe positie is met het tweede type te waarderen als een verbetering, echter daar zit een maar aan: hoeveel dichterbij brengt de verbetering ons bij de waarheid? Aan die nieuwe positie zitten nieuwe kanten en in hoeverre kun je die rechtvaardigen? Deze vragen zullen in het slothoofdstuk aan bod komen.